

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Diplomová práce

Sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů z hlediska OSPOD

Vedoucí práce: doc. Šrajer Jindřich Dr. theol.

Autor práce: Bc. Kristýna Cinklová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: Druhý

Forma studia: Dálkové

2024

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

13.02.2024

.....
Bc. Cinklová Kristýna

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Jindřichu Šrajerovi Dr. theol. a konzultantce
Mgr. Ph.D. Veronice Zvánovcové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. ASPEKTY KRITICKÉ FÁZE RODINY	7
1.1 Rodina a její funkce	7
1.2 Manželství	11
1.3 Rozvod.....	13
1.4 Druhy rozvodových řízení	15
1.5 Naplnění potřeb dítěte a důsledky, v rámci rozvodového řízení rodičů nezletilého dítěte.....	18
2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S DÍTĚTEM V ROZVODOVÉM ŘÍZENÍ RODIČŮ Z HLEDISKA OSPOD	24
2.1 Vymezení pojmu sociálně-právní ochrana dítěte	24
2.2 Metody a techniky sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů.....	30
2.3 Role kolizního opatrovníka při práci s rodinou v rozvodové situaci	33
2.4 Rizikové faktory vznikající během rozvodového řízení	36
2.5 Posouzení životní situace dítěte v rozvodové situaci	40
2.6 Etická dilemata sociálního pracovníka během zhodnocování dané situace	42
2.7 Legislativní ukotvení a metodické vedení problematiky	46
3. REFLEXE METODICKÉHO VEDENÍ V POROVNÁNÍ S POSTOJI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ VYBRANÉHO OSPOD.....	52
3.2 Charakteristika vybraných zařízení OSPOD	52
3.3 Představení vybraných metodických pomůcek.....	53
3.4 Cíl výzkumného šetření k dané problematice.....	54
3.5 Metodologie.....	55
3.6 Porovnání vybraných metodologických vedení s názory a postoji sociálních pracovníků vybraného OSPOD	57
ZÁVĚR	63
POUŽITÉ ZDROJE	65
SEZNAM PŘÍLOH.....	71
PŘÍLOHY	72
Abstrakt.....	94
Abstract	95

ÚVOD

Rodina je základní kámen, přístav či bezpečný prostor, naplněný respektem, láskou a pochopením. Tak si lze bezesporu představit fungující rodinu, jakýsi ideál. Žijeme ve světě, který není pouze o ideálu a dokonalosti, stejně tak je tomu i s rodinou. Dítě, které žije ve fungující rodině je vyslyšeno, klade se důraz na jeho potřeby a rodina se snaží, aby se cítilo milováno a v bezpečí. Pocit spokojenosti dítěte je také naplněn tím, že láska a pochopení není pouze v rovině dítě a rodič, ale také mezi samotnými partnery. Rodiče tím ukazují svému potomkovi, jak vypadá láska, partnerský a harmonický vztah. Dítě během tohoto dlouhodobého pozorování přejímá mnoho, především to, jak funguje rodina, případně jak vypadá partnerský vztah.

Tato diplomová práce se nebude zabývat fungující rodinou, která má v žebříčku hodnot pochopení, respekt a úctu k druhým, bude se v podstatě zabývat jejím opakem. Práce se zaměří na děti, které nemusí vždy zažívat ideální dětství ve fungující rodině. Problematika rozvodu je velmi aktuální téma. Rozvodové období je náročné pro všechny členy rodiny, ale především pro děti, které se situaci musí přizpůsobit, a ve většině případů je pro ně rozpad rodiny traumatizující.

Tato problematika byla vybrána z několika možných důvodů, jako zásadní je bezesporu to, že pracuji na pozici kolizního opatrovníka a sociálního pracovníka na OSPOD, kde se s danou problematikou setkávám. Cílem této práce je zmapovat tematiku sociální práce v rozvodovém řízení rodičů z pohledu pracovníka OSPOD, a to z různých úhlů pohledu. Nejdříve dojde k obecnější specifikaci dané problematiky, a poté se zjištěná data přenesou a porovnájí s postoji sociálních pracovníků vybraných OSPODU v rámci realizace kvalitativního výzkumu. Práce je rozdělena na tři základní kapitoly. První část práce se zabývá přiblížením základních pojmů, jako je rodina, funkce rodiny, rozvod, dále se tato kapitola zabývá dopady rozvodu a naplněním potřeb dítěte v rámci rozvodové situace.

Druhá část nese název sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů z hlediska OSPOD. Tato kapitola se zabývá vymezením pojmu sociálně – právní ochrany dítěte (SPOD), dále jednotlivými metodami a technikami, které lze využít při dané činnosti. Poté je v této části přiblížena role sociálního pracovníka, posouzení životní situace dítěte, rizikové faktory, etická dilemata sociálního pracovníka a legislativní ukotvení problematiky.

Třetí část představuje vybraná metodická vedení a jejich využívání ze strany sociálních pracovníků ve vybraných zařízeních OSPOD. Podkladem k následné reflexi nad touto problematikou jsou výstupy z provedených polostrukturovaných rozhovorů v rámci kvalitativního výzkumu se sociálními pracovníky těchto zařízení.

Základní literaturou, pro zpracování diplomové práce, jsou knihy Oldřicha Matouška – „*Rodina jako instituce a vztahová síť*“, „*Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*“ a další. Pomocí knih od Matouška lze lépe vymezit základní pojmy týkající se problematiky. Dále knihy „*Děti a rozvod*“ od Smitha, „*Netrapte se po rozvodu*“ od Poupětové a mnoho dalších knih.

1. ASPEKTY KRITICKÉ FÁZE RODINY

Tato kapitola diplomové práce se bude zabývat přiblížením základních pojmů dané problematiky. Konkrétně lze hovořit o definování pojmů – rodina, manželství rozvod. Dále se bude tato část diplomové práce zaměřovat na vymezení druhů rozvodových řízení, naplněním potřeb nezletilých dětí v rozvodové situaci a samotnými důsledky rozvodů.

1.1 Rodina a její funkce

Termín rodina lze definovat různými možnými způsoby.

Sociolog Blahoslav Kraus pojem rodina definuje jako: „*Rodina je strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče*“¹

Definici rodiny přináší také sociolog Vojtěch Krebs. Rodinu chápe jako určitý soubor společně hospodařících a bydlících manželů a partnerů s dítětem nebo více dětmi, nebo jednoho rodiče s dítětem nebo více dětmi.²

Psycholožka Irena Sobotková definuje rodinu takto: „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*“³

Sobotková představuje rodinu jako určitý systém. V každém rodinném systému probíhají rodinné procesy, které uvedená autorka definuje takto: „*Akce a interakce různých skladebných složek uvnitř i mimo rámec systému rodiny.*“⁴ Již zmíněné rodinné

¹ KRAUS, B. „Základy sociální pedagogiky“ Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-262-0643-9 Str. 80

² Srov. KREBS, V. a kol. „Sociální politika“, Praha: ASPI, 2007, ISBN 978-80-7357-585-4 Str. 348

³ SOBOTKOVÁ, I., „Psychologie rodiny“ Praha: Portál, 2001, ISBN 978-80-262-0217-2 Str. 22

⁴ Tamtéž. Str. 24

systemy mohou mít různé podoby a mohou být organizačně složité, lze si je představit jako spletité síť vztahů, které jsou propojené a vzájemné. Dále autorka poukazuje na to, že lze k fenoménu rodiny přistupovat z různých hledisek a jedná se o problematiku, kterou je nesnadné zkoumat.⁵

Problematice rodinného systému se věnuje také Dallos, který na ni přináší tento pohled: *„Rodiny si musí postupně přizpůsobovat změnám, které přináší rodinný životní cyklus, aby zvládaly různé životní úkoly. V každé rodině se vyvíjejí specifické způsoby zvládání úkolů a řešení problémů. Tyto pokusy o řešení jsou ovlivněny systémem přesvědčení a názorů, které zastávají jednotliví členové rodiny i rodina jako celek, i těmito názory, které jsou obecně platné v širší společnosti. Tyto proměnlivé kombinace úkolů, pokusů o jejich řešení, výsledků a přesvědčení tvoří rodinný systém.“*⁶

Na myšlenku od Dallose navazuje Sobotková s rozvahou nad samotnými rodinnými interakcemi, které popisuje jako: *„Opakující se sekvence komunikačních výměn“*⁷. Autorka na samotné interakce klade důraz, jelikož jsou považovány za podstatu rodinného systému, dále poukazuje na to, že z již zmíněných interakcí lze odvodit funkčnost rodiny, a to právě z toho, jak jsou rodinné interakce funkční. Z hlediska této myšlenky poté nezáleží na rozsahu problému, kterým rodina prochází, ale spíše na reakci rodiny na dané problémy. Právě tuto reakci lze označit jako samotnou příčinu poškození či znemožnění fungování rodiny.⁸

Plaňava rozděluje rodinný proces na pět fází. Jako první lze označit nultou etapu, kdy dochází k hledání životního partnera. Lze se také setkat s označením „předmanželské párování“. Začátkem první etapy je bezpochyby samotný sňatek, koncem této etapy je narození prvního dítěte. Druhá etapa je čas, kdy rodina prožívá život s malými dětmi. Jedná se o fázi předškolního času, která je ukončena nástupem nejmladšího potomka do školního zařízení. Lze toto období označit jako rodina s malým dítětem či dětmi. Třetí etapu lze také nazvat jako rodina se školáky, toto období je ukončeno, když nejmladší potomek přichází do pubescentní životní fáze. Poté přichází čtvrtá etapa, kdy dochází k odpoutávání a lze se setkat s označením „vylétávání z hnízda“, tato fáze je ukončena

⁵ Srov. Tamtéž, Str. 22-24

⁶ DALLOS, Rudi. "Constructing family life: family belief systems." *Understanding the family* 1995 Str. 174

⁷ SOBOTKOVÁ, I., „Psychologie rodiny“ Praha: Portál, 2001, ISBN 978-80-262-0217-2 Str. 24

⁸ Srov. Tamtéž

odchodem nejmladšího potomka z domova. V tu chvíli nastává pátá a poslední etapa rodinného procesu, kdy opět rodiče, manželé zůstávají sami. Plaňava tuto fázi označuje jako „prázdné hnízdo“.⁹

Každá z výše zmíněných definic uchopuje problematiku odlišně. Z našeho pohledu je důležitá především otázka, jaké je postavení nezletilého dítěte v rodině. Oldřich Matoušek přichází s definicí rodiny, která by mohla postavení dítěte v rodině osvětlit. Zmíněná definice zní takto: „*Rodina existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti.*“¹⁰

Z pohledu Krause platí, že dítě se narodí do rodiny, kterou si nevybírá. Během svého vývoje přejímá vzorce chování od svých rodičů a dochází ke ztvárňování jeho osobnosti.¹¹ Jedná se o první sociální interakce, které dítě zažívá a jsou pro něj velmi důležité. Jelikož právě díky těmto prvním interakcím dochází k usnadnění navazování pozitivních sociálních vztahů. Především tedy pokud jsou interakce pozitivní a dojde k navázání vztahu dítěte s rodiči. Nejen z tohoto důvodu je pro nezletilé dítě rodinné prostředí velmi důležité, jedná se o jakousi základnu, od které se odvíjí další velmi podstatné záležitosti v životě jedince, v dané době dítěte. Rodinné prostředí by se mělo přirozeně zaměřovat na rozvíjení emocionální stránky dítěte a uspokojování potřeb dítěte.¹²

S ohledem na námi reflektovanou problematiku má svůj význam i bližší specifikace jednotlivých funkcí rodin. K dané problematice Matoušek ve své knize „*Rodina jako instituce a vztahová síť*“ sděluje: „*Je nutno soustředit se na hlavní funkce rodiny, jimiž jsou výchova dětí (na místě prvním), pak uspokojování potřeb dospělých členů rodiny.*“¹³ K tomuto vymezení je možné připojit vymezení základních funkcí rodiny podle Mühlpachera, který je rozděluje tímto způsobem:

⁹ Srov. Plaňava, I., „Spolu každý sám: V manželství a rodině“ Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998 ISBN 80-7106-292-8, Str. 175

¹⁰ MATOUŠEK, O. „Rodina jako instituce a vztahová síť“ Praha : Slon, 2003, ISBN 80-85850-24-9 s. 9

¹¹ Srov. KRAUS, B. „Základy sociální pedagogiky“ Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-262-0643-9 Str. 80

¹² Srov. R-A-D, „Vliv rodiny na rozvoj osobnosti člověka“ [online] [cit. 2023-07-09] Dostupné z: <https://www.rodice-a-deti.cz/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>

¹³ MATOUŠEK, O. „Rodina jako instituce a vztahová síť“ Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, ISBN 8086429199, Str. 75

Ekonomická funkce – do této funkce lze bezesporu zařadit finanční prostředky, s kterými rodina disponuje pro materiální zabezpečení členů rodiny, z čehož vyplývá i vytvoření vhodného prostředí pro zdárný psychický i fyzický vývoj nezletilého dítěte.

Socializační funkce – touto funkcí lze zajistit vzdělání a výchovu potomků, také předávání kulturních hodnot.

Emocionální funkce – prostřednictvím této funkce dochází k zajištění uspokojení emocionálních potřeb, konkrétně řečeno pocit uznání, porozumění a podpory.

Biologicko – reprodukční funkce – tato funkce zajišťuje naplnění sexuálních potřeb a rozmnožování.¹⁴

Helus nadto vymezuje pět základních kategorií typů rodin podle funkčnosti:

Rodina stabilizačně funkční – jedná se o rodiny absolutně funkční, které bez problému zvládají zajistit veškeré funkce rodiny.

Rodina funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy – takto lze označit běžné rodiny, které mají daný problém (například: negativní vlastnost člena rodiny, nepříjemná životní situace ...). Velmi důležité je, že rodina si je problému vědoma a snaží se činit aktivní kroky na zlepšení životní situace.

Rodina problémová – v tomto případě se jedná o rodiny, které mají problémy a dochází k ohrožení plnění některých funkcí rodiny. Rodina si je vědoma dané situace a také činí aktivní kroky vedoucí k žádoucí změně. Situace je více kolísavá než u rodin funkčních s přechodnými, více či méně vážnými problémy. Rodinu lze bezesporu nazvat jako nestabilní a v mnoha případech dochází k rozpadu partnerského vztahu.

Rodina dysfunkční – jedná se o rodiny, kde dochází k úplnému narušení některých funkcí rodin. V tomto případě jsou nezletilé děti ohroženy a je třeba, aby došlo k zajištění případné formy pomoci, a to především dětem. Spolupráce s dysfunkční rodinou není vždy jednoduchá.

Rodina afunkční – v afunkční rodině dochází k úplnému narušení více funkcí a celkovému narušení fungování rodiny jako takové. V rodině se objevují patologické jevy různého rázu, jako příklad lze uvést závislost na návykových látkách či alkoholismus.

¹⁴ MÜHLPACHR, P. „Sociopatologie.“ Vyd. 1. Brno: MU, 2008. ISBN 80-210-4550-7 str.152-153.

Spolupráce s afunkční rodinou je velmi komplikovaná, rodina častokrát nepřijímá doporučení a rady. V těchto daných případech se taková situace neobejde bez soudního zásahu, kdy děti mohou být umístěny do dětského domova či svěřeny do péče pěstounů.

15

1.2 Manželství

Manželství, sňatek či láska na celý život. Ať už tomu říkáme jakkoliv, jedná se o velmi silné citové pouto, které je pro lidskou bytost přirozené. Nejedná se pouze o soužití dvou osob, které mají mezi sebou sympatie; význam manželství je mnohem hlubší. Pomocí pevného vztahu dochází k vzájemnému uspokojování potřeb druhého. Většina osob potřebuje mít po svém boku někoho, kdo bude dané osobě oporou a bude docházet k naplnění vlastních potřeb. Manželství formuje kvalitu jak muže, tak ženy, jednoduše řečeno, manželé se navzájem ovlivňují, a to jak v pozitivním, tak i v negativním slova smyslu. Ve chvíli, kdy jeden z manželů vytváří nepřirozené nároky na plnění svých potřeb, náročnost tohoto nelehkého úkolu stoupá a důsledky mohou být v některých případech fatální. Mohou vést k zániku manželství.¹⁶

Na manželství lze nahlížet z několika možných úhlů pohledu, a to například z pohledu právního, sociologického, psychologického či z pohledu církve. Mnoho autorů se pokoušelo o upřesnění již zmíněného a rozebíraného termínu.

Matoušek, který se problematikou manželství zabývá, představuje hned několik pohledů či přiblížení daného termínu. Spolu s Uhlíkovou představuje manželství jako komplex vazeb. Jedná se o vazby, které nepropojují pouze samotný pár, ale i ostatní lidi, kteří jsou dvou osobám blízcí.¹⁷

Tuto definici Matoušek dále rozvádí ve své knize „Sociální práce v praxi – specifika skupin“, kde vazby nadále označuje jako smlouvy, v některých případech si jich sami manželé nemusí být vědomi. Tyto vazby se ve většině případů projevují, až při jejich samotném rozpadu. Vazby či smlouvy nejsou pouze mezi manžely, ale i širším okolím,

¹⁵ Srov. HELUS, Z. „Sociální psychologie pro pedagogy.“ Praha: Grada Publishing, 2007, ISBN 978-80-247-4674-6. s.152.

¹⁶ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. „Děti a rodiče v rozvodu – manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny“ Praha, Portál, 2015, ISBN 978-80-262-0968-3, Str. 13

¹⁷ Srov. MATOUŠEK, PALZAROVÁ a kol. „Podpora rodiny – Manuál pro pomáhající profese“ Praha Portál ISBN 978-80-262-0697-2 Str. 157

keré je úzce spjaté s manželským párem. Jako výstižný příklad těchto vazeb, lze uvést seznam hostů na svatbu. Snoubenci, ve většině případů, chtějí mít v tento výjimečný den kolem sebe své nejbližší, kteří jsou právě součástí vazeb, které lze označit za smlouvy.¹⁸

V uvedené knize Matoušek dále specifikuje manželství několika možnými způsoby, a to jako smlouvu mezi občanem a státem, hospodářskou jednotku a smlouvu s prozřetelností. Z našeho pohledu si zaslouží bližší specifikaci pojetí dané problematiky z hlediska vztahu mezi občanem a státem „*Manželství je smlouvou mezi občany a státem. Oddává je úředník státu, rozvádí je jiný úředník státu. Stát manželství podporuje sociální politikou (dávkami, půjčkami, daňovými úlevami) a především čeká, že manželé budou mít děti a budou se o ně starat. Potom čeká, že spolu i s dalšími příbuznými budou vycházet tak, aby s tím stát měl co nejméně starostí.*“¹⁹

Maříková definuje manželství jako: „*Manželství je obvykle společensky uznáný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o kterém se předpokládá, že se dříve nebo později stane základem rodiny.*“²⁰

Katolická církev k uvedené problematice uvádí: „*Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplodění a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.*“²¹

Miras a Bañares ve své knize definovali manželství jako: „*Manželství není jednou z mnoha možných forem intimního vztahu mezi lidmi, ale specificky lidský způsob spojení dvou lidí v rámci sexuální různosti a doplňování se. Jako jediné plně odpovídá mužské i ženské důstojnosti.*“²² Dále uvádějí, že termín manželství v právní vědě označuje jak samostatné sezdání (tedy akt, kterým se do tohoto životního stavu vstupuje čili svatbu, uzavření sňatku), tak i spojení muže a ženy vzniklé tímto aktem“²³

¹⁸ Srov. MATOUŠEK, KOLÁČKOVÁ „Sociální práce v praxi – specifika skupin“ Praha 2005 Portál ISBN 80- 7367 – 002 – X Str. 57-58

¹⁹ Tamtéž Str. 58

²⁰ MAŘÍKOVÁ, H. „Velký sociologický slovník.“ Sv. 1. A – O. 1996. ISBN 80-7184-310-5 Str. 590.

²¹ 5 Codex Iuris Canonici, 1983. Stať VII. „Manželství“ Kánon 1055, § 1.

²² MIRAS, J., BAÑARES, I. J. „Manželství a rodina“. 2014. ISBN 978-80-903864-9-5 s. 55 - 56.

²³ Srov. Tamtéž

1.3 Rozvod

V dnešní době není rozvod pojímán jako něco špatného, spíše naopak, jedná se o běžnou záležitost. I přesto je třeba brát zřetel na negativní vlivy rozpadu manželství, a to především směrem k nezletilým dětem. Ze statistiky z roku 2013 vyplývá, že rozvody se dotkly 24,3 tisíc nezletilých dětí. Cca při 30 % rozvodů bylo v rodině jedno nezletilé dítě a přibližně při 23 % rozvodů byly v rodině dvě nezletilé děti.²⁴

Za hlavní a nejčastější příčiny rozvodovosti lze označit rozdílnost povahy či pohledu na život, dále nevěra, alkoholismus, agrese vůči ostatním členům rodiny, nesoulady v hospodaření, žárlivost či neplodnost.²⁵

Matoušek dále uvádí důvody jako neuspokojování všech partnerských či rodičovských oblastí, přítomnost jiného partnera či rozhodnutí žít bez partnera.²⁶

Rozvod jako takový je velmi nelehké období pro oba partnery. Toto období lze rozdělit dle Matouška na tři pomyslné fáze. Jako první fází je možné označit období před rozvodem, kdy dochází k rozhodnutí o ukončení manželství. Takové rozhodnutí mohou partneři učinit společně, nebo se tak může rozhodnout jeden z partnerů. V takové chvíli dochází k podání návrhu na rozvod. Dle platné právní úpravy v České republice může návrh podat pouze jeden z partnerů či oba zároveň, a to, pokud jsou partneři domluveni. V takových případech se jedná o rozvod nesporný. K tomu, aby došlo k faktickému rozvedení manželů, je třeba podstoupit majetkové vypořádání a úpravu poměrů k nezletilým dětem.²⁷

Poté přichází druhá fáze, a to období samotného soudního jednání, které vede k rozhodnutí v daných věcech. Samotné soudní řízení nemusí být pro partnery příjemná záležitost. Matoušek uvádí, že partnery v takové situaci doprovází nepřiměřené emoce,

²⁴ Srov. KOCOVARÁ, M., KUSOVSKÁ, M., ŠÍDLA, L. (2015). „Rozvodovost po česku“. Geografické rozhledy. 24(5), ISSN: 1210-3004, Str. 20-21

²⁵ Srov. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. „Před rozvodové a rozvodové poradenství“. Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1449-3. Str. 144

²⁶ Srov. MATOUŠEK, O. et al. „Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny“. Praha: Portál. 2015. ISBN 978-80-262-0968-3 Str. 256

²⁷ Srov. MATOUŠEK O, PAZLAROVÁ H, a kol „Podpora rodiny – manuál pro pomáhající profese“ Portál S.R.O, 2014, ISBN 978-80-262-0697-2, Str. 157-158

konkrétně u partnera, který si více přál, aby došlo k zachování manželství. Partneri hledají pomoc, podporu a pocit pochopení u nejbližších.²⁸

Jako třetí fázi lze bezesporu označit porozvodové období, kdy již bývalí partneri začínají žít odděleným životem. Partner, který setrval ve společném domě, si zvyká na nepřítomnost bývalého partnera, v mnoha případech také rodiče svých dětí a partner, který opustil společné bydlení má situace ztíženou hledáním nového bydlení. Toto období je velmi dlouhé a náročné. Jedná se o proces, který je velmi podobný procesu truchlení, s výjimkou toho, že bývalí partner je naživu. Je běžné, že osoby procházející si touto nelehkou situací, se setkají s pocitem zoufalství, beznaděje, vzteku či selhání. Pokud člověk projde tuto kritickou fází, dojde ke smíření se s realitou. Takové smíření je doprovázeno velikou úlevou, kdy si daná osoba v některých případech uvědomí, že se jednalo o nevyhnutelný krok.²⁹

Dále Matoušek k dané problematice sděluje: „Až na výjimky je rozvod výsledkem delšího rozhodování. Jakmile je zřetelné, že jeden z manželů má rozvodový úmysl, začnou se profilovat rozvodové role. Nejčastěji se jeden projevuje nezávisle, odpoutává se a druhý se projevuje závisle, zkouší strategie připoutávání.“³⁰

Poupětová rozděluje fáze rozvodu následujícím způsobem:

- odmítání skutečností – první fáze, kterou lze označit jako ochranný mechanismus, a to v situacích, kdy dochází k popírání skutečností
- léčení bolesti – jedná se o fázi prožívání bolesti bez obranných mechanismu.
- děláni, přemýšlení, odpoutání a stabilizace – stavy bolesti se zmírňují
- vytváření nové identity a nové koncepce života – Jedinec se vrací do životního fungování, které je víceméně podobné době před rozvodem³¹

Během rozvodového období je třeba myslet na nezletilé děti, které jsou součástí celé této, ve většině případů, nepříjemné situace. Jak tato situace může dítě ovlivnit? Na tuto otázku se pokouší odpovědět Matoušek, který poukazuje na to, že skoro nikdy se rodičům nepodaří nezletilé děti udržet mimo konflikty mezi rodiči. Dále je také důležité myslet na to, že vzhledem k věku nezletilého si dítě nedokáže plně uvědomit ztrátu rodiče.

²⁸ Srov. Tamtéž

²⁹ Srov. Tamtéž

³⁰ Tamtéž, str. 157

³¹ POUPĚTOVÁ, Š. „Netrapte se po rozvodu“ Praha, Grada, 2009. ISBN 978-80-247- 2046-3. str. 26- 34

Konkrétně řečeno o odchodu jednoho rodiče z domova, ve většině případů se jedná o otce. Pro dítě se jedná o ztrátu otce v domácnosti, a to i přesto, že otec s dítětem udržuje například víkendový kontakt. Během víkendového kontaktu nemá otec možnost na dítě působit, spíše si užívá společně strávený čas.³²

1.4 Druhy rozvodových řízení

Existují jednotlivé druhy rozvodového řízení. Zde se zaměříme na dva druhy rozvodových řízení, která jsou relevantní pro námi sledovanou problematiku.

V prvním případě hovoříme o sporném a nesporném rozvodovém řízení. Pokud není situace mezi partnery vyostřená a emoce nejsou natolik silné, aby ovlivňovaly samotné rozvodové řízení, může v tomto případě mezi partnery vzniknout možnost domluvit se na všem potřebném. V takovém případě lze hovořit o tzv. *nesporném rozvodu*, který je založen na dohodě obou partnerů. Partneři se společně rozhodli soužití a manželství ukončit.³³

Pokud jsou rodiče schopni komunikace a dohody, rozvodové řízení se pro ně stává jednodušším. *„Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy*

- *písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost*
- *pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.*³⁴

Opakem nesporného rozvodu je *rozvod sporný*. V takovém případě dochází k rozporu mezi partnery. Takové soudní řízení spočívá především v dokazování, jelikož každý z partnerů přichází s opačným stanoviskem. Jako příklad lze uvést manželství, které jeden z partnerů vnímá jako funkční a druhý jako nefunkční. S rozvodem a

³² Srov. MATOUŠEK O, PAZLAROVÁ H, a kol. „Podpora rodiny – manuál pro pomáhající profese“ Portál S.R.O, 2014, ISBN 978-80-262-0697-2, Str. 159

³³ Srov. Zákon o rodině 96/1963 sb. § 24 a (1) In: Sbírka zákonů České republiky

³⁴ Tamtéž

ukončením soužití souhlasí pouze jeden z partnerů. Sporný rozvod je mnohem složitější a není postaven na dohodě partnerů. V takovém případě je na navrhovateli (tj. ten z partnerů, který podal návrh na zahájení soudního řízení ve věci rozvodu manželství), aby předložil důkaz o úplném rozvratu manželství v rámci dokazování a výslechů účastníků soudního řízení.

Pokud je navrhovatel schopen úplný rozvrat dokázat, soud může manželství rozvést. „*Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.*“³⁵

Ve chvíli, kdy není prokázáno, že došlo k úplnému rozvratu manželství, nebo by rozpad manželství způsobil zvláště závažnou újmu nezletilým dětem či partnerovi, který se na rozvratu manželství nepodílel, soud návrhu na rozvod manželství nevyhoví.³⁶

Občanský zákoník upřesňuje důvody, kdy nelze manželství rozvést: „*Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu:*

- *se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo*
- *se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.*“³⁷

Jako další druhy rozvodových řízení lze uvést rozvod právní a psychorozvod.

Právní rozvod lze definovat takto: „*Ukončení manželství rozhodnutím soudu. Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Při rozhodování o rozvodu musí soud přihlížet zejména k zájmům nezletilých dětí.*“³⁸

³⁵ Zákon o rodině 96/1963 sb. § 24 (1) In: Sbirka zákonů České republiky

³⁶ Srov. Zákon o rodině 96/1963 sb. § 24 b (1) In: Sbirka zákonů České republiky

³⁷ Zákon číslo 89/2012 sb. §755 (2) Občanský zákoník In: Sbirka zákonů České republiky

³⁸ Mgr. VETEŠNÍKOVÁ E., „Rozvod – definice, vysvětlení, co je to rozvod z právního hlediska“ 10.01.2018 [online] [cit. 2023-08-01] Dostupné z:

Právní rozvod lze rozdělit do tří základních fází:

1. Řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem – toto řízení je o zajištění řádné péče, výchovy a výživy na dobu po rozvodu. Jinak řečeno, během opatrovnického řízení se hovoří o tom, jakým způsobem budou děti vychovávány. Lze se setkat s výhradní péčí, kdy je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů a dojde ke stanovení styku s druhým rodičem, se střídavou péčí, kdy je péče zajištěna oběma rodiči tak, jak je stanoveno soudem a také společnou péčí, kdy rodiče v rámci společného úsudku a dohody pečují o dítě. Dále se řeší otázka výživného a případně styku s druhým rodičem. Během opatrovnického řízení je přítomen kolizní opatrovník, který zastupuje nezletilé dítě, hájí jeho zájmy a prezentuje jeho přání. Tato úprava poměrů je potřebná k samotnému rozvodu tak, aby v době po rozvodu bylo zřejmé, jak bude probíhat výchova a péče o nezletilé děti. Bez tohoto kroku není možné v procesu rozvodu pokračovat.
2. Řízení o rozvodu manželství – tato část „rozvodového procesu“ se zabývá samotným manželstvím a vztahem mezi partnery. Zde se nejvíce prokáže, zda se jedná o rozvod sporný či nesporný.
3. Řízení o vypořádání společného jmění manželů (SJM) – návrh na majetkové vypořádání může podat jeden z manželů nebo se může i v tomto případě jednat o dohodu obou partnerů, kdy se na majetkovém vypořádání domluví již před soudním jednáním a společnou dohodu předloží soudu.³⁹

Tzv. psychorozvod lze definovat jako určitý vnitřní proces, kdy dochází k emočnímu vyrovnání se s rozpadem manželství. Lze říci, že ve většině případů psychorozvod navazuje na samotný právní rozvod, kdy se partneri smiřují se skutečností rozpadu manželství. V některých případech proces smíření proběhne souběžně s právním rozvodem či dokonce před samotným rozvodovým řízením.

<https://www.bezplatnapravnioporadna.cz/ruzne/pravnický-slovník/8912-rozvod-definice-vysvetleni-co-je-to-rozvod-z-pravniho-hlediska.html>

³⁹ Maur Legal s.r.o. „Fáze rozvodového řízení“ [online] [cit. 2023-08-01] Dostupné z: <https://www.maurlegal.cz/cs/poradna/prakticke-rady-a-zkusenosti/faze-rozvodoveho-rizeni/a-136/>

Této problematice se věnuje Poupětová, která představuje jednotlivé fáze psychorozvodu.

1. Odmítání skutečnosti
2. Léčení bolesti
3. Děláním, přemýšlení, odpoutání a stabilizace
4. Vytváření nové identity a nová koncepce života⁴⁰

1.5 Naplnění potřeb dítěte a důsledky, v rámci rozvodového řízení rodičů nezletilého dítěte

Při rozvodovém řízení rodičů je nutné věnovat pozornost naplnění potřeb dítěte. Zaměříme se na vyrovnávání se nezletilých s rozvodovým obdobím rodičů. Dále se tato podkapitola bude zaměřovat na komunikaci s dětmi v tomto náročném období, na jejich reakce na danou situaci a důsledky rozvodu.

Samotná rozvodová situace je náročná i pro dospělé zúčastněné osoby, přesto je ale důležité myslet na nezletilé děti, které jsou součástí tohoto nepříliš příjemného období. Někteří rodiče se v rozvodovém řízení pokouší dítě držet od celého procesu co nejdál. Je tato strategie správná? Je mnoho faktorů, které přístup k nezletilému ovlivňují. Jako první lze bezesporu uvést věk nezletilého. Na samotný věk je třeba klást důraz, jelikož o rozvodové situaci je důležité s dítětem hovořit a samotný způsob předávání informací je třeba přizpůsobit určitým faktorům, mezi které lze bezesporu řadit věk nezletilého dítěte, dále psychický stav dítěte, reakce nezletilého na stresové situace a aktuální emoční naladění nezletilého. Do těchto faktorů, ovlivňující danou situaci, lze řadit mnoho dalších věcí.⁴¹

Jakým způsobem tedy s nezletilými o této problematice hovořit? Mnoho rodičů se snaží v danou dobu své děti od problému držet co nejdál. „*Hlavně ať se to nedotkne dětí*“ si většina rodičů řekne v tíživé době. Tato strategie není vždy funkční. Děti i přesto, že se neptají a pouze tiše přihlíží, jsou svědky konfliktů, hádek a nepříjemných situací. V některých případech si vzhledem k věku nedokážou pospojovat souvislosti a plně si

⁴⁰ POUPĚTOVÁ, Š. „Netrapte se po rozvodu“ Praha, Grada, 2009. ISBN 978-80-247- 2046-3. str. 26- 34

⁴¹ Srov. SMITH H. „Děti a rozvod“ Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, Str. 15-20

uvědomovat skutečnosti. Křik a hněv rodičů mohou vztahovat na sebe – „*tatínek křičí na maminku, protože jsem si po sobě neuklidila hračky*“. „*Maminka nás opustila, jelikož jsem včera odmítal jít spát včas*“. Jedná se o přirozenou reakci nezletilých vztahovat problém ke svému chování a narušit vlastní sebedůvěru. V rozvodové situaci je třeba pracovat s pocity dětí. Nikdy se rodičům nepovede dítě od všeho natolik distancovat, aby se ho tíživá situace absolutně nedotkla. Děti jsou součástí rodiny, a pokud se rodina rozpadá, je třeba brát v potaz fakt, že to děti prostě a jednoduše ovlivní. Je třeba nezletilé děti o skutečnostech informovat. Je na místě dětem říct pravdu – „*S tatínkem spolu už nejsme šťastní jako dříve, proto jsme se rozhodli žít každý zvlášť*“. I tato šetrnější forma zjištění je pro děti šok a v hlavě se jim začne utvářet mnoho otázek, děti potřebují jistotu a stabilitu, proto by jim jí rodiče měli dát. Šetrně vzhledem k věku vysvětlit, co to pro ně znamená – jakým způsobem budou nadále žít, kde budou bydlet, jak se budou vídat s druhým rodičem. Pokud se jedná již o starší děti zeptat se, jak by jim to vyhovovalo a jak by rodiče mohli situaci dětem co nejvíce ulehčit. Snažit se dětem zodpovědět veškeré otázky, které je napadají, jelikož jim to může dodat pocit jistoty a toho, že i přesto, že již maminka s tatínkem netvoří pár, nadále jsou rodina.⁴²

Tento ideální scénář není vždy jednoduché praktikovat. Oba rodiče pohlucují negativní emoce, ale je třeba myslet na děti, které rozvodová situace, pocit nejistoty a nepochopení trápí. Proto i přes negativní smýšlení, které rodiče bezpochyby v této tíživé situaci mají, je na místě myslet na komunikaci s dětmi, neuzavírat se před skutečnostmi a hovořit s nimi i o nepříjemných skutečnostech. Klíčem ke zvládnutí celé situace je komunikace, přijetí faktu, že i přesto, že došlo k rozpadu partnerského vztahu, nadále tvoří bývalí manželé spolu s dětmi rodinu a je třeba pracovat na jejím chodu. Samozřejmě, že toto uvědomění je lépe praktikované po delší době, kdy opadnou negativní emoce partnerů, ale je třeba na tomto „ideálním“ modelu pracovat již od začátku. Protože stejně tak, jak je pro partnery nejtěžší počáteční fáze této situace, tak i pro děti, které se ocitly v situaci, kterou nedokážou ovlivnit a kolikrát ani pochopit, bez pomoci, pochopení a šetrnosti rodičů.⁴³

⁴² Srov. Tamtéž, Str. 27-29

⁴³ Srov. Tamtéž

Na představení práv nezletilých dětí během rozvodové situace se zaměřuje Matoušek. Mluví o jejich právu:

- na kontakt s rodiči, prarodiči a dalšími blízkými lidmi, k nimž má vztah
- být vyloučen/a ze sporů dospělých
- neposlouchat negativní hodnocení druhého rodiče ani dalších členů rodiny a nebyt nucen/a toto hodnocení s nikým sdílet
- komunikovat s oběma rodiči a dalšími blízkými lidmi kdykoli (např. pomocí internetu, telefonu)
- mít u sebe věci připomínající druhého rodiče a jiné blízké lidi (např. fotografie, knihy, hračky)
- na bezpečný domov u obou rodičů (včetně vlastního místa na spaní)
- na to, aby rodiče spolupracovali při předávání mezi dvěma domovy
- na to, aby lidé, s nimiž je dítě ve styku, nebyli pod vlivem alkoholu nebo jiných drog
- mít své věci (včetně oblečení, telefonu) a užívat je v prostředí obou domovů⁴⁴

Reakce dětí na rozvodovou situaci lze pomyslně rozdělit na vnitřní a vnější. Smith vnější reakce nazývá jako *chování* a vnitřní reakce jako *emoce*. Dle Smitha se mezi vnitřní reakce dá řadit smutek, deprese, vztek, úzkost, závist či strach z budoucnosti. Naopak mezi vnější reakce lze řadit spořádané chování, lhostejnost nebo dilematem loajality.⁴⁵

Vnitřní procesy

Nezletilé děti v rozvodové situaci prožívají rozporuplné emoce. Smith se zaměřuje na to, jaké jsou odlišnosti ve vnitřních reakcích (emocích) u dětí vzhledem k jejich věku či pohlaví. Poukazuje na podobnosti, které se pouze projevují jiným způsobem v souvislosti s ovlivňujícími faktory (věk, pohlaví, psychické rozpoložení atd.). Jako

⁴⁴ MATOUŠEK, O. et al. „Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny“. Praha: Portál. 2015. ISBN 978-80-262-0968-3 Str. 28-29

⁴⁵ Srov. SMITH H. „Děti a rozvod“ Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, Str. 47-49

první se u dětí objevuje *popření a neochota uvěřit*, nechtějí stát čelem skutečností, které jim ubližují. Udrží naději, že se rodiče usmíří, hledají způsoby, jak toho docílit.⁴⁶

Poté přichází emoce jako *smutek, ztráta a osamělost* v době, kdy dítě prochází největší změnou – jiné bydlení, odchod jednoho rodiče z domácnosti, změna školy, ztráta kamarádů. Smith smutek nezletilých v rozvodové situaci přibližuje tímto způsobem: „*Smutek je projevem pocitu ztráty a je patrně nejzřetelnější emoci, jakou prožívají děti rozvedených rodičů. Děti dávají smutek najevo přímo pláčem nebo nepřímým jednáním. Dítě často prožívá návaly smutku, které je zcela pohltní, zabrání mu myslet na cokoli jiného a znemožní mu soustředit se ve škole.*“⁴⁷

Zhoršení dětského smutku nastává ve chvíli, kdy je nezletilý na tuto negativní emoci sám, a to například v době, kdy jeden z rodičů má nového partnera a druhého pohltní vztek z dané situace. Celkově může být obdobných situací mnoho. V tuto dobu se smutek dítěte fatálně prohloubí a může se jednat o horší stav, než je např. truchlení po ztrátě někoho blízkého, v tomto případě není dítě na smutek samo - truchlí celá rodina. Proces smíření se se skutečností (rozvod rodičů) lze urychlit tím, že dítě může přirozeně projevovat smutek ve chvíli, kdy ho prožívá. Pokud dítě negativním emocím čelí samo, je pravděpodobné, že je bude skrývat před svými blízkými. Proto je důležité ukázat dítěti prožívání negativních emocí ze strany rodičů – pokud matka bude plakat potají, naučí to své děti, které poté budou také zakrývat prožívání svého smutku. Tato skutečnost povede k tomu, že dítě bude mít narušený proces smíření s danou situací.⁴⁸

Pokud nedojde k procesu smíření se s touto skutečností či bude proces narušen, nezletilé dítě se může setkat s *deprezí*. Děti se v tomto stavu cítí osaměle, opuštěně, dále se setkávají s nedostatečným sebevědomím a s pocitem, kdy si připadají jako za zdí nebo jako v zamčené místnosti. I přesto, že se lze dětské depresi v rozvodové situaci vyhnout, je možné říci, že se jedná o poměrně běžnou reakci na rozvrat rodiny.⁴⁹

Dále se lze u dětí setkat s nepřiměřeným *vztekem*, který vzniká především z pocitu nejistoty, selhání a odmítnutí. Vztek může u dětí nastat vůči jim samotným, rodičům, kamarádům a dalším blízkým. Jedná se o přirozenou reakci dítěte, jelikož je pro dítě únosnější být vzteklé, než ukázat smutek či lítost. Toto lze považovat za obranný

⁴⁶ Srov. Tamtéž

⁴⁷ SMITH H. „Děti a rozvod“ Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, Str. 49

⁴⁸ Srov. Tamtéž, str. 47-50

⁴⁹ Srov. Tamtéž

mechanismus dítěte, s kterým se můžeme setkat i u dospělých osob. Dále je možné se u dětí setkat s emocemi, jako je *úzkost, zmatek, pocit viny, závist či strach z budoucnosti*.⁵⁰

Vnější procesy

Chování dětí může být v tomto období rozporuplné. Je důležité myslet na to, že pokud dítě působí spořádaně, neznamená to, že již překonalo smutek a trauma z dané situace. Je velmi pravděpodobné, že pouze potlačuje vnitřní emoce a chování se může přibližovat ke standardnímu. S největší pravděpodobností nastane chvíle, kdy dítě emoce pustí, ale do té doby může rodič žít v domnění, že je dítě srovnáno se skutečností.⁵¹

Běžně je možné se setkat u dětí s lhostejností, kterou přebírají z rodinného modelu. Děti mají pocit, že rodičům je již jedno, co se stalo, a proto zvolí stejnou strategii. Vyjadřují lhostejnost vůči věcem, které jim lhostejné nejsou. I toto dětské jednání lze nazvat jako obranný mechanismus, který děti přebírají od rodičů.⁵²

Dále je možné setkat se u dětí s dilematem loajality, kdy se pokouší být loajální k obou rodičům. Jedná se o velmi tíživou situaci, která na dítě může působit dojmem, že si musí vybrat pouze jednoho rodiče. Smith ve své knize cituje slova dítěte, která tuto problematiku plně vystihují. „*Jsem jako tenista, celou dobu lítám mezi mámou a tátou*“.⁵³

Smith představuje s jakými vnitřními a vnějšími procesy se u dětí v této situaci lze setkat. Proces smíření a přijetí reality u dětí mohou změnit rodiče svým přístupem. Z autorových myšlenek vyplývá, že je na místě hovořit s dětmi otevřeně o změnách, které rodinu čekají, samozřejmě přiměřeně věku nezletilých a zároveň netajit proces smíření s realitou rodičů. Děti mají své rodiče jako jistý vzor jednání, zvláště v nových situacích, kterou může být právě tato. Děti s největší pravděpodobností tuto rozvodovou situaci neznají a zažívají emoce a situace, které jsou pro ně absolutně nové, nevědí, jak je uchopit, zpracovat a přijmout. Proto by rodiče měli mít na paměti, že je na místě o dané situaci s dětmi hovořit a přijímat nové skutečnosti společně.⁵⁴

⁵⁰ Srov. SMITH H. „Děti a rozvod“ Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, Str. 47-57

⁵¹ Srov. Tamtéž, Str. 39

⁵² Srov. Tamtéž

⁵³ Srov. Tamtéž

⁵⁴ Srov. SMITH H. „Děti a rozvod“ Praha, Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2, Str. 47-57

Následky rozvodu pro nezletilé děti lze rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. Již nyní je možné říct, že tato skutečnost děti ovlivní a poznamená celoživotně. I když jsou si rodiče vědomi závažnosti situace a pokouší se být ke svým dětem co nejvíce šetrní, stále se jedná o něco, co si děti nesou do života, co je ovlivní ve studiu či v navazování vztahů. Ve chvíli, kdy budeme hovořit o rodičích, kteří vystavovali své děti konfliktům mezi partnery či je stavěli do situací, které nebyli správné, je zřejmé, že je rozvodová situace poznamenala více.⁵⁵

Mezi důsledky rozvodu pro nezletilé děti lze dále řadit:

- Prosperita – ze studie z let 1987–1988 vyplývá, že děti vyrůstající v neúplných rodinách mají nižší ambice, v mnoha případech dosahují nižšího vzdělání i příjmu.
- Vzdělání – děti z rozvedených rodin mají horší známky, horší výsledky ve výkonnostních testech a mají nižší studijní aspirace. Ve srovnání s adolescenty z nerozvedených rodin mají dvakrát větší pravděpodobnost, že nedokončí střední školu.
- Emoční problémy – v rané dospělosti děti rozvedených rodičů, i když již často nežijí se svými rodiči, cítí lítost a starost o své rodiče, především o svou matku. Mohou se cítit přetížení, když cítí povinnost poskytovat oporu a pomoc svým rozvedeným rodičům.
- Klinické symptomy, návykové látky, psychosociální problémy – smutek, zmatení či strach u dětí v rozvodové situaci odeznívají celkem rychle. Problémy s chováním a agresí se u dětí zmírňují či dokonce mizí cca po roce. S pokračujícím časem se nicméně příliš nemírní prožitek hněvu, který vede ke zhoršení soustředění, studijních výsledků, duševního zdraví. U dospívajících z neúplných rodin se zvyšuje pravděpodobnost užívání návykových látek, alkoholu a také dříve začínají se sexuálním životem.

⁵⁵ Srov. PAVLÁT J, „Dlouhodobé následky rozvodu pro děti“ Psychiatrická klinika I. LF UK a VFN, Praha [online] [cit. 2023-08-05] Dostupné z: <http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=739>

- Reprodukční a sexuální chování – jedna studie konstatovala, že u dívek, jejichž rodiče se rozvedli v jejich dětském věku, nastupuje puberta dříve, jsou časněji sexuálně aktivní, mají více sexuálních partnerů, jsou častěji předčasně těhotné a dříve opouštějí domov. Třicet procent adolescentů ve věku do dvaceti let přivede na svět dítě, zatímco u adolescentů z úplných rodin je to jen patnáct procent. V milostných vztazích jsou častěji nejistí, zažívají konflikty a nepohodu.⁵⁶

2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S DÍTĚTEM V ROZVODOVÉM ŘÍZENÍ RODIČŮ Z HLEDISKA OSPOD

Druhá kapitola se bude zabývat vymezením pojmu sociálně-právní ochrany dítěte spolu s přestavením jednotlivých metod a technik, které lze využívat při práci s dítětem v rozvodovém řízení rodičů. Patří k tomu i upřesnění role sociálního pracovníka v tomto procesu. Dále dojde k rozebrání samotného posouzení životní situace dítěte v rozvodové situaci a představení rizikových faktorů, které mohou vzniknout během rozvodového období. V návaznosti na to budou nastíněna etická dilemata, která mohou potkat sociálního pracovníka během zhodnocování dané situace, dojde i na představení legislativního ukotvení a metodické vedení problematiky.

2.1 Vymezení pojmu sociálně-právní ochrana dítěte

Pro upřesnění pojmu sociálně-právní ochrany dítěte lze využít definice ministerstva práce a sociálních věcí, která uvádí: „*Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a*

⁵⁶ Tamtéž.

oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.“⁵⁷

Jako základní legislativní ukotvení dané problematiky lze bezesporu označit zákon č. 359/1999—o sociálně-právní ochraně dítěte, který celou problematiku právně ošetřuje a vymezuje. Tento zákon v §6 vymezuje, komu je třeba sociálně-právní ochranu dítěte poskytnout.

„Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti:

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutci, spáchaly trestný čin nebo, jdeli o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

⁵⁷ MPSV „Legislativa a systém sociálně – právní ochrany dítěte“, [online] [cit. 2023-08-08] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.⁵⁸

Organizace Šance dětem přibližuje daný pojem jako: „Úřad, který dbá o to, aby nedocházelo k narušování výchovy dětí a který zastupuje i zájmy dětí v soudních řízeních. Dohlíží na problémové rodiny, zprostředkovává osvojení dětí, pomáhá řešit některé rodinné situace týkající se dětí, pokud není nutné rozhodnutí soudu apod. Tento orgán může i sám podávat návrhy na soudní rozhodnutí ve věcech nezletilých dětí, považuje-li to za nutné, například návrh na nařízení ústavní výchovy dítěte. Nejčastěji bývá součástí městského úřadu.“⁵⁹

Pro lepší pochopení sociálně-právní ochrany dětí je nutné blíže specifikovat dva základní termíny, které se vážou k dané problematice. Jedná se o blaho dítěte, které je bráno v potaz při vyhodnocování konkrétní situace týkající se nezletilých. Vždy je v nejpřednějším zájmu pracovníka, aby bylo právě blaho dítěte zachováno. Jako druhý pojem lze označit rodičovskou odpovědnost, a to z důvodu, že každý rodič je odpovědný za řádnou péči a výchovu dítěte. Existuje mnoho dalších pojmů, které se k problematice vážou. Tyto jsou zásadní pro další představení dané problematiky.

Macháčková pojem blaho dítěte vnímá jako vytváření vhodného prostředí pro nezletilé děti, které povede či přispěje k jejich zdárnému psychickému i fyzickému vývoji. K pojmu „blaho dítěte“ se váže termín „zájem dítěte“. Tento pojem lze více konkretizovat na situace, kdy je třeba vyhodnotit, zda je určitý úkon či skutečnost v zájmu dítěte, který povede k obecnějšímu blahu.⁶⁰

⁵⁸ Zákon č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochrany dítěte, část druhá, §6 In: Sbirka zákonů České republiky

⁵⁹ ŠANCE DĚTEM „OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí“, [online] [cit. 2023-11-20] Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/ospod-organ-socialne-pravni-ochrany-deti>

⁶⁰ Srov. MACHÁČKOVÁ, L. „Princip rovnosti a ochrana dítěte ve vztazích mezi rodiči a dětmi.“ Právní fórum, 2005, č. 3, str. 117

Rodičovskou odpovědnost lze definovat jako soubor práv a povinností rodičů při samotné péči a výchově o nezletilé děti, včetně péče o fyzický, psychický, citový, rozumový a mravní vývoj nezletilého dítěte. Během vykonávání rodičovské odpovědnosti rodiče musí klást důraz na ochranu zájmů dítěte vzhledem k věku nezletilého, a to tak, aby nedošlo k narušení sebedůvěry a důstojnosti dítěte. Ve chvíli, kdy je dítě zralé, je třeba brát v potaz jeho vlastní názor, má právo obdržet informace a svobodně se vyjadřovat k rozhodnutím týkajícím se jeho samotného. Rodiče nezletilého jsou dále povinni dítě zastupovat a případně spravovat jeho majetek.⁶¹

Základním cílem orgánu sociálně-právní ochrany dítěte je:

- zajistit důslednou ochranu práv každého dítěte a naplnění jeho individuálních potřeb
- podpořit kvalitu života dětí a rodiny
- eliminovat diskriminaci a nerovný přístup k dětem
- podporovat všestranný rozvoj dítěte doma v jeho přirozeném rodinném prostředí, a nebude-li to možné, tak primárně v náhradním rodinném prostředí
- podpořit účast dítěte na rozhodování o záležitostech, které se ho týkají⁶²

Zákon číslo 359/1999 sb. vymezuje rozsah činnosti orgánu SPOD (sociálně-právní ochrany dítěte), pomocí kterého dochází k naplnění výše vymezených cílů OSPOD. Jedná se o tato tři rozdělení profesní činnosti:

- pracovníci SPOD
- pracovníci náhradní rodinné péče
- kurátor pro děti a mládež⁶³

Pracovníci SPOD – jedná se o pracovní činnost, kterou je možné rozdělit na tři části. Jako první je vedení nezletilých dětí, které jsou *vyhodnoceny dle §6 z. č. 359/1999 sb. jako ohrožené či zanedbané*. S rodinou a nezletilým dítětem sociální pracovník pracuje tak, aby byly podpořeny rodičovské kompetence, a aby došlo ke zlepšení přístupu rodičů k nezletilému. Tato změna by měla vést k zajištění zdárného fyzického i psychického

⁶¹ Srov. MATOUŠEK, O. „Slovník sociální práce.“ 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0., str. 176

⁶² MPSV „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí“ 2019, [online] [cit. 2023-11-20] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/systemovy-rozvoj-a-podpora-nastroju-socialne-pravni-ochrany-deti>

⁶³ Srov. Z.č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochraně dítěte, In: Sbírka zákonů České republiky

vývoje dítěte. Pokud i přes podporu nedojde ke zlepšení situace v rodině, je na místě, aby klíčový pracovník spisové dokumentace učinil ochranné opatření – soudní napomenutí rodičů, soudně stanoven dohled nad výchovou nezletilého, případně odebrání dítěte z péče rodičů. V tomto případě je na místě sestavení multidisciplinárního týmu odborníků, kteří s dítětem a jeho rodinou spolupracují. Jedná se o pracovníky školských zařízení, lékaře, psychology, pracovníky sociálních služeb a dalších. Společným cílem multidisciplinárního týmu je zlepšení životní situace dítěte. Pracovník OSPOD multidisciplinární tým koordinuje tak, aby práce týmu byla co nejvíce efektivní a účinná.⁶⁴

Druhá část náplně pracovní činnosti je *kolizní opatrovnictví*. Klíčový pracovník spisové dokumentace zastupuje nezletilé dítě u soudního jednání a hájí jeho právní zájmy. Ve chvíli, kdy je nezletilému více než 12 let, je potřeba zjistit zájmy a právní zájmy nezletilého, v rámci pohovoru s dítětem, který musí být přizpůsoben věku a stavu dítěte. Ve chvíli, kdy soud nebo pracovník OSPOD má podezření na jakékoliv rizikové faktory ovlivňující vývoj dítěte, může být uskutečněn pohovor s mladším dítětem dvanácti let. Kolizní opatrovník během pohovoru má povinnost dítě informovat o průběhu soudního jednání a možnosti osobního sdělení svého postoje u soudního řízení. Kolizní opatrovník se pokouší vést rodiče nezletilého k dohodě, která bude v zájmu nezletilého. Jedná se o úzkou spolupráci mezi soudem a kolizním opatrovníkem, kdy opatrovník informuje soud v rámci zprávy, která zahrnuje veškeré potřebné informace, které opatrovník nabyl během spolupráce s dítětem a jeho rodinou, případně dalšími zainteresovanými odborníky.⁶⁵

Jako třetí část náplně práce pracovníka SPOD je *poradenství*, kdy v rámci této činnosti pracovník předává zainteresovaným potřebné informace ohledně dané problematiky. V tomto případě se obvykle nezakládá žádná spisová dokumentace, pokud se jedná pouze o sdělení informací.

⁶⁴ Srov. Tamtéž

⁶⁵ Srov. Zákon č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochraně dítěte, In: Sbírnka zákonů České republiky

Kolizní opatrovnictví také během realizace kvalitativního výzkumu popisuje respondent č. 5 a to takto: „*No tak, základ toho je hájit zájmy dítěte, ve chvílích, kdy je například mezi rodiči nějaký střet názorů nebo pohledů na situaci. Úkolem kolizního opatrovníka je nashromáždit co nejvíce informací, které nám utvoří nějaký komplexní obraz, potom z toho poskládat své stanovisko, které má být v zájmu dítěte.*“

Příloha V. – polostrukturovaný rozhovor s respondentem č. 5

Spisová dokumentace pracovníka SPOD lze rozdělit na čtyři skupiny:

1. Spisová dokumentace OM – jedná se o dokumentace týkající se dětí, které byly dle § 6 z.č. 359/1999 sb, vyhodnoceny jako ohrožené či zanedbané na zdárném vývoji, které mají trvalé bydliště v místě působení daného odboru
2. Spisová dokumentace NOM – jedná se také o ohrožené či zanedbané děti, které byly tak vyhodnoceny odborem sociálně – právní ochrany dítěte dle trvalého bydliště, nyní se však nachází v oblasti působení jiného OSPOD, a proto se tato spisová dokumentace zakládá, jedná se o úzkou spolupráci mezi dvěma OSPOD s tím, že vyhodnocení má na starosti OSPOD dle trvalého bydliště.
3. Spisová dokumentace SPOD – ve chvíli, kdy pracovník OSPOD obdrží jakékoliv oznámení či podnět o tom, že je nějaké dítě ohrožené či zanedbané (oznámení může být i anonymní), je na místě situaci prošetřit a vyhodnotit, zda tomu tak skutečně je. Pokud ano, zakládá se spisová dokumentace OM.
4. Spisová dokumentace OM-O – jinak lze tuto spisovou dokumentaci označit jako „opatrovnickou“, kdy pracovník OSPOD je v pozici kolizního opatrovníka. Jde o úzkou spolupráci mezi soudem, kolizním opatrovníkem, dítětem a jeho rodinou. Cílem kolizního opatrovníka je zastupovat zájmy nezletilého u soudního jednání.⁶⁶

Na odboru sociálně – právní ochrany dítěte se lze setkat s dalšími dvěma pracovními pozicemi. Je důležité podotknout, že tyto dvě pozice pro cíl diplomové práce nejsou natolik podstatné, jako účel a pracovní náplň pracovníka SPOD, z tohoto důvodu dojde pouze ke krátkému představení pozic a jejich náplně.⁶⁷

Pracovníci náhradní rodinné péče – pracovník náhradní rodinné péče vykonává poradenství pro žadatele o náhradní rodinnou péči (osvojení, pěstounská péče), zprostředkování pěstounské péče a adopce (osvojení), dále pracovník sleduje vývoj nezletilých dětí, které jsou svěřeny do pěstounské péče.⁶⁸

⁶⁶ Srov. Zákon č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochrany dítěte, In: Sbírka zákonů České republiky

⁶⁷ Srov. Tamtéž

⁶⁸ Srov. Tamtéž

Kurátor pro děti a mladistvé – má svým působením pomocí metod a technik činit aktivní kroky, které vedou ke stanovení opatření proti vzniku či šíření patologických jevů u nezletilých dětí a mladistvých.⁶⁹

Mezi těmito pracovními pozicemi probíhá úzká spolupráce, jelikož v některých případech se může jednat o spisovou dokumentaci více pracovníků různých pozic.

Co se týče činnosti s dítětem v rozvodovém řízení, běžně probíhá v rámci kolizního opatrovnictví. Nemusí to být vždy tak jednoznačné, jelikož i dítě v rozvodovém řízení může být následně vyhodnoceno jako ohrožené či zanedbané na zdárném vývoji dle § 6 z. č. 359/1999 sb. Poté lze s dítětem a jeho rodinou pracovat v rámci dalších odvětví sociálně-právní ochrany dítěte.⁷⁰

2.2 Metody a techniky sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů

V sociální práci s rodinou a dítětem jsou využívány různorodé techniky a metody. Technik a metod v tomto zaměření je mnoho, pouze vybrané z nich v této kapitole budou specifikovány.

Matoušek definuje metodu jako: „*Specifické postupy sociálních pracovníků definované cílem nebo cílovou skupinou*“⁷¹. Z hlediska sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů lze mezi tyto metody řadit sanaci rodiny, odborné poradenství, Cochemskou praxi, rodinnou a případovou konferenci.

Sanace rodiny – jedná se o úzkou a koordinovanou spolupráci odborníků z oboru sociálně – právní ochrany dítěte, sociálních služeb, pedagogiky, zdravotnictví a dalších. Tento multidisciplinární tým se snaží působit na rodinu s dítětem tak, aby došlo ke změně vedoucí ke zlepšení životní úrovně rodiny s nezletilým dítětem. Konkrétně řečeno jedná se o rodinu s dítětem, které bylo vyhodnoceno jako ohrožené na zdárném psychickém, fyzickém či sociálním vývoji.⁷²

⁶⁹ Srov. tamtéž

⁷⁰ Srov. Tamtéž

⁷¹ MATOUŠEK, O. „Slovník sociální práce.“ 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0, Str. 107.

⁷² Srov. ŠANCE DĚTEM „Sociální práce s rodinou aneb sanace rodiny“, [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://sancedetem.cz/socialni-prace-s-rodinou-aneb-sanace-rodiny>

Odborné poradenství – podle Schneiderové je poradenství: „*Poskytování rady jedním subjektem druhému subjektu. Je založeno na vztahu vzájemné pomoci (pomáhání) s cílem zlepšit stav, řešit problém jednoho ze subjektů pomáhající interakce, vyrovnat se s ním.*“⁷³

Cochemská praxe – jedná se o metodu, kterou založil opatrovnícký soudce Jürgen Rudolph. Základem Cochemské praxe je vést rodiče ke vzájemné dohodě o péči o nezletilé. I přesto, že prvotní setkání před soudním jednáním nemusí být pro rodiče plně dobrovolné, postupem času ve většině případů dobrovolnost sílí a rodiče jsou schopni se domluvit na všem potřebném, co se týká jejich nezletilých dětí. Další důležitý poznatek k dané metodě je, že v rámci dohody se rodiče nerozhodují, kdo bude o nezletilé pečovat, ale společně se domlouvají, jak bude péče a výchova po rozvodu probíhat (kdo bude, co vykonávat). Ve chvíli, kdy rodiče během setkání na OSPOD uzavřou dohodu, která je v zájmu nezletilých, soudce dohodu schválí.⁷⁴

Případová konference – tento pojem lze upřesnit jako: „*Setkávání zainteresovaných odborníků (sociální pracovník, rodič, lékař, učitelé), hledá se optimální řešení problému, jednotlivé instituce naváží spolupráci a spojí síly k řešení problému.*“⁷⁵

Rodinná konference – jedná se o metodu, která podporuje kompetence rodiny, kdy dojde k setkání rodinných příslušníků a nejbližších a snaží se v rámci vlastních sil vyřešit daný problém. Cílem setkání je zlepšit situaci v rodině a uzavřít dohodu. Velkou výhodou rodinné konference je posilňování rodičovské kompetence, a také možnost naleznutí řešení vlastní silou bez zásahu odborníků.⁷⁶

Mezi vybrané techniky, které lze využít při sociální práci s rodinou a dítětem, lze řadit rozhovor, rodičovský plán, tabulka aktivit, metr a sociální šetření. Každá rodinná situace je odlišná, proto je třeba zvažovat, zda se využití dané techniky hodí k dosažení cíle, tedy zlepšení situace v rodině.

Rozhovor – lze označit za základní techniku sociální práce s dítětem i rodinou, která je používaná ve všech pomáhajících profesích, včetně sociální práce. Během rozhovoru je

⁷³ SCHNEIDEROVÁ, A. „Základy poradenství“. Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, ISBN

⁷⁴ Srov. CHILD N. „A typewriter cannot juggle – but Cochem can“, 2018 [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://thealienationexperience.org.uk/2018/10/19/a-typewriter-cannot-juggle-but-cochem-can/>

⁷⁵ DĚTSKÝ ÚSVIT „Sociální práce s rodinou“, [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://detskyusvit.cz/socialni-prace-s-rodinou/>

⁷⁶ Srov. CRK Lata „Co je rodinná konference“ [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://www.crklata.cz/co-je-rodinna-konference/>

třeba správným způsobem sdělovat informace, ale i aktivně naslouchat klientovi. Tuto techniku je potřeba přizpůsobit věku, psychickému i fyzickému stavu klienta a dalším faktorům ovlivňujícím jeho stav.⁷⁷

Rodičovský plán – jedná se o pojem, který je velmi často spojován s již zmíněnou Cochemskou praxí, a to z důvodu, že rodičovský plán je uzavření dohody mezi rodiči o výchově, péči, bydlení a všech potřebných věcí týkajících se nezletilých. Dohoda se uzavírá v rámci spolupráce s odborníky (OSPOD, právní zástupci...) a vždy je kladen důraz na potřeby nezletilých a blaho dítěte.⁷⁸

Tabulka aktivit - jedná se o techniku sociální práce, kterou lze využít při navazování vztahu a komunikaci s dítětem o rozvodové situaci rodičů. Pomocí techniky je možné šetrně zmapovat zájmy dítěte, co má dítě rádo, k čemu má vazby a jaké jsou vztahy v rodině. K aplikování této techniky je třeba tabulka, tužka a pastelky. Sociální pracovník nejdříve s dítětem sestaví barevnou škálu pastelek, podle toho, jaké barvy má rád, později jsou používány jako ukazatel toho, jaké činnosti jsou jeho oblíbené a naopak. Poté sociální pracovník využije předpřipravenou tabulku (oblíbené/neoblíbené činnosti, kde probíhají a s kým), kterou společně s dítětem vyplňuje. Pomocí pastelek odděluje oblíbenost dané aktivity. Díky této technice získá sociální pracovník více informací o dění v rodině a postavení nezletilého v rozvodové situaci. Podobných technik je mnoho, je třeba mít na paměti, že situace je pro nezletilého nová a náročná, pro dítě není vždy o takových tématech jednoduché hovořit. Tyto techniky lze brát jako prostředek k lepší komunikaci s nezletilým.⁷⁹

Sociální šetření – Sociální šetření v místě bydliště nezletilého může být ohlášené či naopak neohlášené. Jedná se o návštěvu sociálního pracovníka v přirozeném prostředí nezletilého, která slouží ke zhodnocení podmínek pro život dítěte. Sociální šetření se může lišit podle toho, jaké problémy se v rodině vyskytují. Obecně řečeno, lze se zaměřit

⁷⁷ Srov. ÚLEHLA, I. Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe. 2. vyd. Praha: Slon, 2005. ISBN 80-86429-36-9. Str. 15

⁷⁸ Srov. CHRENKOVÁ, M. „Sociální práce s rodinou – studijní opora“ Ostravská univerzita v Ostravě, 2015, ISBN 978-80-7464-809-0, Str. 54

⁷⁹ KNETLOVÁ, Z. „Praktické techniky zapojení dětí do rozhodovacích procesů“ Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, Z.Ú. 2016 Str. 12

na zázemí pro dítě, hygienické podmínky, dostatek potravin, školní příprava či trávení volného času nezletilého.⁸⁰

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD) – vymezuje příčiny ohrožení a zanedbání dítěte, dále stanovuje jednotlivá opatření proti vymezeným rizikovým faktorům. Jedná se o jednotlivé úkoly pro osoby zainteresované do situace, které by měly vést ke zlepšení životní situace dítěte a jeho rodiny.⁸¹

Na závěr této podkapitoly je potřeba říci, že během výkonu SPOD dochází k multidisciplinární spolupráci mnoha odborníků. Pokud budeme hovořit konkrétně o rozvodové situaci rodičů nezletilého dítěte, nejčastěji dochází k navázání spolupráce s odborníky v odvětví dětské psychologie, mediace či rodinné terapie. Veškeré tyto prostředky mají vést ke zmírnění náročné situace jak pro nezletilé dítě, tak samotné rodiče.⁸²

2.3 Role kolizního opatrovníka při práci s rodinou v rozvodové situaci

Tuto podkapitolu lze rozdělit na tři časové části dle samotného opatrovnického soudu, na období před opatrovnickým řízením, samotné opatrovnické řízení a období po něm. Role pracovníka se v daných obdobích může lišit a má jiné charakteristiky, nejen z tohoto důvodu dojde k představení problematiky v rámci tohoto zmíněného rozdělení.

Období před rozvodovým řízením

Ve chvíli, kdy se rodiče nezletilého rozhodnou ukončit společné soužití a rozvést se, je třeba splnit určité podmínky. Jednou z těchto podmínek je upravit poměry k nezletilým dětem tak, aby bylo zřejmé, jakým způsobem bude o děti po rozvodu postaráno (kde budou žít, kdo a kdy bude zajišťovat péči a výchovu, styk s druhým rodičem a výživné). Tato problematika je řešena u soudního jednání o úpravě poměrů k nezletilým, které probíhá před samotným rozvodem. Kolizní opatrovník je ustanoven také z důvodů, které uvádí internetový zdroj Gov „*Soud jmenuje dítěti (kolizního) opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li to v zájmu dítěte či*

⁸⁰ Srov. Jihomoravský kraj, „Sociální šetření OSPOD v podmínkách České republiky“, Brno, 2017, str. 3-16

⁸¹ Srov. Knihovna NRP, „Individuální plán ochrany dítěte“, [cit. 2023-11-22] Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/>.

⁸² Srov. MPSV „Sešit sociální práce“, Global, Praha, 03/2015, ISBN: 978-80-7421-088-4, str. 9-11

*zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon.*⁸³ V rámci rozvodové situace rodičů právě k již zmíněnému střetu či kolizi může docházet, a proto je přítomna neutrální osoba, která má možnost situaci zhodnotit z hlediska zájmu dítěte.⁸⁴

Ve chvíli, kdy dojde k ustanovení kolizního opatrovníka a k předvolání k soudnímu jednání, je na místě, aby došlo k navázání kontaktu mezi opatrovníkem a rodiči nezletilého, a to lze uskutečnit různými možnými formami. Některé okresní soudy v České republice praktikují Cochemskou praxi, kdy se pokouší vést rodiče k dohodě. Nejen v těchto případech dochází k setkání rodičů na OSPOD, kde jsou probrány potřebné záležitosti týkající se nezletilých dětí v rozvodové situaci. Dalším možným prostředkem zmapování situace je sociální šetření, které je definováno výše. Sociální šetření pomůže koliznímu opatrovníkovi ke zjištění reálných zájmů dítěte. Jedná se o přirozené prostředí rodiny, které o nich vypovídá. K sociálnímu šetření dochází ve chvíli, kdy tak požádá kolizního opatrovníka soud, či má pracovník podezření, že může docházet k ohrožování či zanedbání nezletilého. Dalším úkolem kolizního opatrovníka v před rozvodovém období je navázání kontaktu s nezletilým a zjištění názoru. Tento krok se neděje vždy. Praxí je, že pohovory s dětmi se vykonávají od 12 let věku dítěte, kdy je schopno zhodnotit situaci a zformulovat si vlastní postoj k věci. Samozřejmě, každá situace je jiná, a pokud je situace v rodině komplikovaná může dojít ke zjištění názoru i v nižším věku nezletilého. Během navázání kontaktu kolizní opatrovník vysvětlí nezletilému, přiměřeně věku a stavu dítěte, co bude následovat a seznámí ho s možností sdělení jeho vlastního postoje u soudního jednání. Pokud dítě této možnosti využít nechce, názor dítěte prezentuje sám kolizní opatrovník. Po zjištění postoje dítěte, zmapování situace a vyhodnocení kolizní opatrovník předává soudu zprávu s popisem spolupráce s rodinou a nezletilým a také s vlastním stanoviskem, které obsahuje postoj opatrovníka k dané situaci a zhodnocení, zda návrh rodičů je v zájmu nezletilého či nikoliv.⁸⁵

⁸³ Gov.cz „Opatrovník dítěte“ [online] [cit. 2023-08-16] Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/opatrovnik-ditete-INF-33>

⁸⁴ Srov. Tamtéž

⁸⁵ Srov. Gov.cz „Opatrovník dítěte“ [online] [cit. 2023-08-16] Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/opatrovnik-ditete-INF-33>

Respondent č. 2 k dané problematice uvedl: „*U nás to probíhá tak, že nám přijde od soudu předvolání s tím, že jsme jmenováni opatrovníkem, na základě toho já si předvolám rodiče a navážu s nimi spolupráci. Taký záleží na tom, jestli je mezi nimi nějaký spor nebo se jedná o dohodu. V podstatě v každém případě se*

Opatrovnické řízení

U soudního jednání je kolizní opatrovník přítomen a během stanoviska zhodnotí, zda je případná dohoda v zájmu nezletilého dítěte. Pokud rodiče nejsou schopni dohodu uzavřít, kolizní opatrovník v závěrečné řeči navrhne soudu možné řešení, stanovisko problematické situace tak, aby bylo vyslyšeno přání dítěte a s ohledem na zájmy nezletilého. Během soudního jednání má kolizní opatrovník během výslechů účastníků možnost se dotazovat tak, aby měl dostatek potřebných informací ke zhotovení závěrečného stanoviska. Pokud je u soudního jednání přítomen nezletilý, je na místě, aby v čas jeho přítomnosti bylo řízení přizpůsobeno jeho věku, psychickému a fyzickému stavu.⁸⁶

Období po rozvodu

Co se týče situace porozvodové, rodiče mají možnost kdykoliv se obrátit na daný OSPOD a v rámci odborného poradenství probrat tíživé situace, týkající se daného období a případného řešení problémů. Pracovník OSPOD také předává kontakty na další odborníky, kteří mohou rodině pomoci s komunikací a vztahy v rodině. Mezi tyto odborníky lze bezesporu řadit rodinné terapeuty, psychology, mediátory a další. V této porozvodové fázi role klíčového pracovníka v opatrovnickém řízení končí, konkrétně nabytím právní moci rozsudku k úpravě poměrů nezletilých dětí. Rodina dostane dostatek informací a s poznatkem toho, že kdykoliv mají potřebu, mohou se na daného pracovníka obrátit v rámci odborného poradenství.⁸⁷

s nimi spojím, alespoň telefonicky, když je to dohoda tak stačí telefonát nebo si pozvu ty děti na pohovor. Pokud je to situace, kdy se rodiče neshodnou, zvu si je na OSPOD a snažím se dobrat se nějakého výsledku.“
Příloha II. – Polostrukturovaný rozhovor s respondentem č. 2

⁸⁶ Srov. Gov.cz „Opatrovník dítěte“ [online] [cit. 2023-08-16] Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/opatrovnik-ditete-INF-33>

⁸⁷ Srov. Tamtéž

2.4 Rizikové faktory vznikající během rozvodového řízení

V rodinách, které procházejí rozvodovou situací je možné se setkat s rizikovými faktory, které negativně ovlivňují zdravý vývoj nezletilého. Patří mezi ně:

Syndrom zavrženého rodiče – dochází k němu ve chvíli, kdy existují konfliktní situace mezi rodiči, které jsou znatelné a zřejmé i pro nezletilého. Nezletilý je natolik zatažen do konfliktů rodičů, že v rámci obranného mechanismu začne jednoho z rodičů nenávidět a odmítá s ním být v jakémkoliv kontaktu. Přesněji lze tuto problematiku definovat takto: *„Jde o poruchu u dětí, která vzniká v kontextu konfliktů rodičů během rozvodových sporů. U dítěte se primárně projevuje neoprávněnou kritikou, očerňováním a odmítáním jednoho rodiče. Toto chování je podněcováno preferovaným rodičem proti druhému rodiči, na rozvoji syndromu se nicméně podílí i samo dítě, nezávisle na preferovaném rodiči.“*⁸⁸

Konkrétně řečeno má syndrom zavrženého rodiče tři základní teze:

1. odmítání a očerňování rodiče má dlouhodobý charakter, nejedná se o krátkodobou, časově omezenou epizodu odmítání rodiče
2. odmítání je neodůvodněné a neoprávněné, nejedná se o opodstatněnou reakci na chování rodiče
3. k odmítání přispívá preferovaný rodič svým působením, ať vědomým či nevědomým⁸⁹

Jak s touto problematikou bojovat? V takovém případě je třeba vyhledat odbornou pomoc, s čím může dané rodině pomoci pracovník OSPOD, dětský psycholog, rodinný terapeut či je vhodné zkontaktovat specializovanou poradnu, která je zaměřena na problematiku rozvodovosti z hlediska dětských potřeb. V České republice je takových poraden hned několik, bezesporu mezi ně lze řadit například Dům tří přání, Fond ohrožených dětí či Arcidiecézní charitu.⁹⁰

⁸⁸ ŠANCE DĚTEM, „Rozvod a děti: Víte, co je syndrom zavrženého rodiče?“ [online] [cit. 2023-08-22] Dostupné z <https://sancedetem.cz/rozvod-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice#syndrom-zavrzeneho-rodice>

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Srov. Tamtéž

Zanedbané dítě – tento termín osvětluje Hanušová, která vysvětluje, že jde o pojmenování nedostatku péče: „*kteřá způsobuje vážnou újmu vývoji dítěte, nebo ohrožuje dítě. Při psychickém zanedbávání, psychické deprivaci jde o nedostatek psychických podnětů, projevů lásky rodičů k němu.*“⁹¹

Jinak řečeno se jedná o patologický jev, kdy rodiče záměrně či nezáměrně ignorují a přehlížejí potřeby dítěte. Jedná se o nejčastější formu špatného zacházení s nezletilým dítětem. Hanušová dále dělí zanedbání na tělesné, citové či v oblasti výchovy a vzdělání.⁹²

Se zanedbáváním potřeb dítěte se lze také setkat během rozvodového řízení rodičů. Je velmi těžké v těchto případech odhalit příčinu tohoto chování k nezletilému. Lze se setkat se situacemi, kdy vztah a péče o dítě byly adekvátní, ještě před rozvodovou situací. Poté, kdy mezi rodiči došlo k rozpadu partnerského soužití, začalo docházet k zanedbávání potřeb nezletilého, a to může být právě z důvodu, že rodiče jsou pohlaceni konfliktem s bývalým partnerem a vlastními emocemi.⁹³

Psychický dopad na nezletilého – jak již bylo v podkapitole „Naplnění potřeb dítěte v rozvodovém řízení rodičů“ zmíněno, dítě prožívá v tomto náročném období mnoho silných emocí, jako je smutek, naštvanost či vztek. Rozvodová situace rodičů zasahuje psychickou stránku nezletilého. Dítě se může potýkat s nočními děsy, pomočováním, zhoršením školního prospěchu, nechutenstvím, koktáním, pocitem viny, zvýšenou vzorností, lhostejností či lhavostí. Veškeré tyto projevy jsou znamením narušení psychické pohody nezletilého, z důvodu náročného rozvodového období.⁹⁴

Ztráta blízkých – dítě by nemělo být součástí konfliktu rodičů. I přesto, že většina rodičů si přeje pro své dítě jen to nejlepší, zapomíná na to, že vědomě či nevědomě staví své dítě do velmi nepříjemné a bolestivé situace. V takových případech může docházet, ze strany jednoho či obou rodičů ke stanovení překážek v posílení vazeb mezi dítětem a druhým rodičem či dalších blízkých. Každé dítě se s touto skutečností srovnává odlišným

⁹¹ HANUŠOVÁ, J. *Násilí na dětech – syndrom CAN*. 1. Vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-78-4, str. 7-8

⁹² Srov. Tamtéž

⁹³ Srov. ŠANCE DĚTEM, „Rozvod a děti: Víte, co je syndrom zavrženého rodiče?“ [online] [cit. 2023-08-22] Dostupné z <https://sancedetem.cz/rozvod-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice#syndrom-zavrzeneho-rodice>

⁹⁴ Srov. D'ONOFRIO B., EMERY R. „Parental divorce or separation and children's mental health“ [online] [cit. 2023-08-22] Dostupné z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6313686/>

způsobem, ale vždy dojde k vytvoření chaosu a negativních emocí u dítěte, které prochází ztrátou blízké osoby. Je na místě, aby si oba rodiče byli vědomi toho, že zákazy kontaktu dítěte s druhým rodičem a blízkými není žádoucí. Dítě má právo na oba rodiče.⁹⁵

Vytržení nezletilého z přirozeného prostředí – při soudním řízení ve věci úpravě poměru nezletilých je vždy třeba klást důraz na zachování přirozeného prostředí dítěte. V popisu přirozeného prostředí nelze hovořit pouze o domácím zázemí, ale také o škole, volnočasových aktivitách či kamarádech, které patří do života nezletilého. Rodiče jsou vždy aktivně motivovány, aby jejich volba následného bydlení a způsobu života byla co nejvíce šetrná k dětem a došlo k zachování jejich dosavadních vazeb.⁹⁶

Rozdělení sourozenců – během soudního jednání je vždy třeba klást důraz na zájem nezletilého. K zájmu a právu nezletilého je na místě řadit zachování sourozeneckých vazeb. Pokud dojde k přetrhání sourozeneckého pouta, může to mít nevratné následky pro tento vztah. S touto problematikou se nemusíme setkat pouze v rozvodové situaci, ale například také v náhradní rodinné péči. Zákon upřednostňuje zachování sourozenců a sourozeneckých skupin pospolu.⁹⁷

Snížení životního standardu – jako další rizikový faktor, který vzniká v rozvodové situaci je snížení životního standardu pro nezletilé děti, z důvodu rozpadu partnerského soužití, které bylo zabezpečeno více příjmy. K tomu, aby nedošlo k razantnímu snížení životní úrovně je vyměřeno výživné rodiči, který ve většině případů nezajišťuje běžnou péči. Se stanovením výživného se lze také setkat u modelu střídavé péče, kdy je oběma rodičům vyměřené výživné vzhledem k jejich příjmům. Hohne a Paloncyová zdůrazňují, že: „ ... životní úroveň dítěte má být shodná s životní úrovní rodičů. Výživné tak neslouží pouze k uhrazování výdajů na výživu dítěte, ale rovněž k úhradě nákladů na uspokojování ostatních potřeb (ošacení, školní potřeby, vzdělání, kulturní a duševní rozvoj). Míru potřeb dítěte je třeba posuzovat vzhledem k jeho věku a vývoji, jeho zdravotnímu stavu.“⁹⁸

⁹⁵ Srov. POUPĚTOVÁ, Š. „Netrapte se po rozvodu“ Praha, Grada, 2009. ISBN 978-80-247–2046-3.Str. 160 - 163

⁹⁶ Srov. ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ KAPLAN & NOHEJL „JUDIKATURA ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR KE STŘÍDAVÉ PÉČI OBOU RODIČŮ O NEZLETILÉ DÍTĚ PO ROZVODU MANŽELSTVÍ“ [online] [cit. 2023-08-23] Dostupné z <https://akkn.cz/2014/06/01/judikatura-ustavniho-soudu-cr-ke-stridave-peci-obou-rodicu-o-nezletile-dite-po-rozvodu-manzelstvi/>

⁹⁷ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 3 In: Sbírka zákonů České republiky

⁹⁸ HOHNE S.,PALONCYOVÁ J. „PÉČE A VÝŽIVA DĚTÍ PO ROZCHODU RODIČŮ PODLE VÝSLEDKŮ OPATROVNICKÝCH ŘÍZENÍ“ Demografé, 63: 3–21, 2021 str. 6

I přes tuto soudně stanovenou a vymahatelnou částku se rodiče samozivitelé dostávají do finanční tísně nebo minimálně dojde ke snížení životní úrovně, na kterou byly děti zvyklé. Právě tento faktor může například vést k nemožnosti dítěte navštěvovat kroužky či k absenci na školních výletech. Tyto skutečnosti častokrát dětem ztěžují začleňování do kolektivu.⁹⁹

Ztráta modelu tradiční rodiny – rozpadem manželství dochází k narušení tradičního modelu rodiny – tedy máma, táta a dítě/děti. Tato problematika v dětském pohledu na svět může přinést mnoho negativ. Samotný zásah do přirozeného prostředí dítěte je pro nezletilého náročný, konkrétně lze hovořit o absenci mužského či ženského elementu v rodině, dále strach ze ztráty druhého rodiče „*odešel taťka, tak odejde i mamka,*“ a mnoho dalších negativních vlivů. Rozpad rodiny, nenaplněný vzorec tradiční rodiny a nepřítomnost jednoho z rodičů si dítě může přenést i do své vztahové roviny, kdy absence matky či otce při vývoji dítěte může přinést pro dítě problémy, které se budou promítat v budoucnu do jeho partnerského života. Pro zkonkretizování si tento problém lze ukázat na příkladu, kdy dívka vyrůstá bez otce, poté má v dospívání a dospělosti problém s navazováním vztahů s muži, případně nemá zkušenost, jak má vypadat partnerský vztah.¹⁰⁰

Příchod nového partnera – je naprosto přirozené, že si rodiče časem hledají nové partnery. Je třeba myslet na to, že je to pro děti velmi citlivá záležitost a je třeba k této skutečnosti přistupovat velmi opatrně, aby se příchod nového partnera nestal rizikovým faktorem. Je na místě, aby byl rodič velmi obezřetný a zvážil, zda je vztah natolik vážný, aby došlo k představení dítěte novému partnerovi. Pokud rodič vyhodnotí, že je správný čas na seznamování je vhodné vztah dítěte s partnerem navazovat postupně, bez jakéhokoliv nátlaku. Dalším ovlivňujícím faktorem je, jak bude přistupovat k nové známosti druhý rodič. Pokud bude s tímto faktem smířený a ukáže, že mu přítomnost dané osoby v životě nevadí, bude to pro všechny zúčastněné jednodušší. Ve chvíli, kdy je partner součástí běžného soužití, je třeba myslet na to, že dítě potřebuje dostatek prostoru k navázání hlubšího vztahu s novým partnerem, k čemuž se váže navázání důvěry a pocitu bezpečí v jeho přítomnosti. V linii rodič a dítě se v této situaci doporučuje, aby rodič nevyvíjel

⁹⁹ Srov. Tamtéž str. 3-6

¹⁰⁰ Srov. GRADKOVÁ, V „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu sociálně-právní ochrany dětí“ Akademický ústav Karviná, Str. 7- 12.

nátlak na dítě a nevnucoval mu nového partnera. Pokud oba rodiče i nový partner budou k této nové fázi přistupovat s respektem a citlivostí, dítěti to velmi ulehčí a může dojít k navázání stabilního vztahu.¹⁰¹

2.5 Posouzení životní situace dítěte v rozvodové situaci

Nejčastěji, pokud tedy není rodina již z minulosti OSPODu známá, dojde k navázání prvního kontaktu v před rozvodovým období, kdy dojde k prvnímu setkání, které může proběhnout v rámci sociálního šetření či setkání na OSPOD. Právě toto setkání je první prostředek ke zmapování situace. Samotné zmapování situace v rodině je velmi důležité pro následné vyhodnocení, díky mapování má možnost pracovník OSPOD získat potřebné souvislosti a informace o dítěti a jeho rodině.

V rámci tohoto procesu je třeba brát ohled na zájmy a zdárný vývoj nezletilého, konkrétně lze hovořit o rodinných vztazích, prostředí, finančním zajištění, školních výsledcích, zdravotnímu stavu, volnočasových aktivitách nezletilého a mnoho dalších ovlivňujících faktorech. V rámci opatrovnického řízení je třeba také zjišťovat, jakým způsobem rodiče mají v plánu zajistit řádnou péči a výchovu nezletilého po rozpadu manželství. V tuto chvíli je na místě, aby došlo ke zhodnocení daného zjištění, zda navrhované řešení rodičů je v zájmu nezletilého dítěte. K tomu lze bezesporu přispět pohovorem s nezletilým. Závěrem vyhodnocení je vyhotovená zpráva, kterou pracovník zasílá soudu. Jedná se o důkazní materiál, který je pro průběh soudního jednání nezbytný.¹⁰²

Výše uvedené vyhodnocení situace dítěte probíhá v rámci kolizního opatrovnictví. Nejedná se přitom o jediné možné vyhodnocení, se kterým se lze v dané problematice setkat. Ve chvíli, kdy pracovník OSPOD v rámci mapování zachytí

¹⁰¹ Srov. POUPĚTOVÁ, Š. „Netrapte se po rozvodu“ Praha, Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2046-3.Str. 168 – 173

Respondent č. 3 mezi nejčastější rizikové faktory řadí: „*Určitě nějaké dlouhodobé spory mezi rodiči, které bývají až patologické a mají negativní vliv na vývoj dětí v rodině, potom také nedostatek financí, závislosti, manipulace dětí proti druhému rodiči, násilí na dětech nebo druhém partnerovi, je toho víc.*“ Příloha III. – polostrukturovaný rozhovor s respondentem č.3

¹⁰² Gov.cz „Opatrovník dítěte“ [online] [cit. 2023-08-16] Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/opatrovnik-ditete-INF-33>

jakýkoliv jev či rizikové chování (jako příklad lze uvést násilné chování, psychický nátlak, alkoholismus, závislost na návykových látkách a mnoho dalších patologických jevů), které by mohlo ohrozit zdárný psychický, fyzický či sociální vývoj nezletilého je na místě, aby došlo k vyhodnocení nezletilého dítěte dle §6 zákona č. 359/1999 sb. Samotné zhodnocení situace a rozklíčování, zda se jedná o ohrožené či zanedbané dítě, je postavené na schopnostech a dovednostech klíčového pracovníka dané spisové dokumentace. Neexistuje návod, jak v dané situaci postupovat, a to z důvodu, že každá situace v rodině je specifická.¹⁰³

Co takové vyhodnocení obnáší? Ve chvíli, kdy má pracovník OSPOD podezření nebo získá jiný podnět o tom, že se může jednat o ohrožené dítě dle §6 zákona č. 359/1999 sb, dojde k úvodnímu neboli vstupnímu vyhodnocení, které Pemová definuje jako: „*Určení závažnosti ohrožení dítěte a vymezení rychlosti a intenzity následného postupu.*“¹⁰⁴ Jinak řečeno jedná se o nástroj pro klíčového pracovníka, pomocí kterého zhodnotí závažnost situace. Během úvodního vyhodnocení se zaměřuje na různá kritéria (jako je například rodinné prostředí, vztahy, fyzický a psychický stav dítěte...) a rizikové faktory, které ovlivňují zdárný vývoj nezletilého.¹⁰⁵

Pokud z úvodního vyhodnocení vyplyne, že je nezletilý ohrožen na fyzickém, psychickém či emocionálním vývoji je dalším navazujícím krokem podrobné vyhodnocení situace dítěte, které Pemová přibližuje tímto způsobem: „*Hodnocení potřeb, rizik a silných stránek dítěte, rodiny a komunity za účelem vytvoření Individuálního plánu ochrany dětí.*“¹⁰⁶ Pomocí podrobného vyhodnocení si klíčový pracovník dokáže lépe zhodnotit situaci a samotné rizikové faktory, které ohrožují nezletilého. Oproti úvodnímu vyhodnocení je tento krok více podrobný a zaměřený na další kategorie, které mohou ovlivňovat situaci dítěte. Díky tomuto nástroji dojde pracovník k uvědomění, kde je možná příčina problému, s kterými se rodina potýká a kde je třeba udělat změnu, aby došlo ke stabilizaci a zlepšení situace.¹⁰⁷

¹⁰³Srov. PEMOVÁ T., PTÁČEK R., „Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi“ Grada, Praha 2012 ISBN 978-80-247-4317-2 str. 51

¹⁰⁴ PEMOVÁ T., PTÁČEK R., „Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi“ Grada, Praha 2012 ISBN 978-80-247-4317-2 str. 51

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Srov. PEMOVÁ T., PTÁČEK R., „Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi“ Grada, Praha 2012 ISBN 978-80-247-4317-2

Také dochází ke stanovení individuálního plánu ochrany dítěte (IPOD). Kroky se zaměřují na oblasti, v kterých spočívá problém, se kterým se rodina potýká. Pracovníkovi pomůže ke stanovení rizikových faktorů právě podrobné vyhodnocení. Rodina a další zainteresované osoby jsou s plánem podrobně seznámeni, plán stvrzují svými podpisy a v nejideálnějším případě si odnášejí vlastní kopii plánu tak, aby byli schopni se během následujícího období věnovat jednotlivým krokům, které mají vést k samotnému zlepšení situace. V rámci spolupráce dochází také k navázání kontaktu rodiny se sociálními službami, které mohou pomoci ke zmírnění či eliminaci problému. Za následujících šest měsíců dojde k aktualizaci vyhodnocení, která zahrnuje aktuální změny v rodině. K samotné aktualizaci je vázán nově stanovený individuální plán ochrany dítěte, který se váže k tomu předešlému.¹⁰⁸

2.6 Etická dilemata sociálního pracovníka během zhodnocování dané situace

Tato kapitola bude pojednávat o etických dilematech, se kterými se může sociální pracovník setkat během zhodnocování dané situace v rozvodovém řízení. Nejdříve dojde k přiblížení problematiky a definování základních pojmů. Následně budou prezentovány situace, které mohou v pracovníkovi OSPOD vyvolat etické dilema.

Etika je se sociální prací úzce spjatá. Představuje etiku jako učení o morálce či mravu, které se zabývá reflexí samotné morálky. Etika představuje určitý nástroj, který je pro sociální práci přínosný v tom, že propojuje teorii s praxí.¹⁰⁹

Sociální pracovník se během výkonu praktické činnosti ve většině případů řídí empatií a pochopením. Pro lepší uchopení toho, co je eticky správné, slouží etický kodex sociální práce, který vymezuje základní hodnoty a eticky přijatelné jednání sociálních pracovníků směrem ke klientům. Z etického kodexu vyplývá, že sociální pracovník má respektovat jedinečnost klienta, právo každého jedince na seberealizaci. Dále má sociální pracovník pomáhat klientovi při jeho rozvoji a řešení vnitřních i vnějších konfliktů a vést ho k vlastní odpovědnosti. Mezi základní hodnoty, které jsou vymezeny v kodexu, lze řadit lidskou důstojnost, sociální změnu, mezilidské vztahy či mlčenlivost a diskretnost. V nepřehledných a náročných situacích, které přinášejí etická dilemata, může být

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž

¹⁰⁹ Srov. MÁTEL A. a kol. „Aplikovaná etika v sociální práci“ Institut mezioborových studií, Brno, 2010, ISBN 978-80-87182-13-0, Str. 41-42

sociálnímu pracovníkovi etický kodex dobrým pomocníkem k správnému nasměrování.¹¹⁰

Etické dilema, se kterým se během své praxe může sociální pracovník setkat, Rejman definuje takto: „*Etické dilema je nutnost volby mezi dvěma stejně nepříjemnými nebo navzájem se vylučujícími možnostmi.*“¹¹¹

Z tohoto úhlu pohledu lze představit některá etická dilemata, se kterými se může pracovník OSPOD setkat během pracovní činnosti s dítětem a jeho rodinou v rozvodové situaci.¹¹²

Zájem dítěte X rodičovská práva

Sociální pracovník se může setkat s dilematickou situací, kdy se nezletilé dítě nechce vídat s jedním z rodičů, jelikož se v jeho přítomnosti necítí dobře, přítomnost daného rodiče může narušovat psychický stav nezletilého dítěte. Jedná se o přání dítěte, na které je třeba brát vždy ohled. Představme si, že v daném případě nedošlo ke shledání žádného rizikového faktoru v péči jednoho z rodičů, tudíž je třeba také brát v potaz rodičovská práva, mezi které lze bezesporu řadit právo na styk s vlastním potomkem. Tato situace může vyvolat v klíčovém pracovníkovi spisové dokumentace etické dilema, kdy se má rozhodnout, zda se přiklánět k přání dítěte či rodičovskému právu. Také je důležité zmínit, že nejideálnější variantou je, že se v závěru celého procesu stane přáním dítěte přítomnost obou rodičů v jeho životě, ale z praxe lze říci, že rozvod je pro nezletilé dítě natolik náročné období, že v některých případech, z různých příčin, může dojít k takovému vzájemnému narušení citových vazeb, což naplnění výše uvedeného přání

¹¹⁰ Srov. POMOC V NOUZI „ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY“ [online] [cit. 2023-08-28] Dostupné z http://www.pomocvnouziops.cz/files/Etický_kodex_0.pdf
Respondent č. 3 se řídí těmito osobními zásady během pracovního výkonu: „*Snažím se přistupovat ke klientům empaticky, s respektem, ale asertivně... myslím, že to tato práce vyžaduje, abych mohla pomoci s dosáhnutím nějaké pozitivní změny v jejich nepříznivé situaci. Jinak mě ještě napadá určitě nestrannost, snažit se být objektivní a hájit zájmy dítěte.*“
Příloha III. – polostrukturovaný rozhovor s respondentem č. 3

¹¹¹ REJMAN, L. „Slovník cizích slov“. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. ISBN neuvedeno, s. 75.

¹¹² Srov. Tamtéž

brání. Jak vyplývá z definice, která blíže specifikuje etické dilema, pracovník stojí před nelehkým rozhodnutím, kdy obě možná řešení se navzájem vylučují.¹¹³

Přání dítěte X názor rodiče

Jako dalším příkladem etického dilematu z pohledu pracovníka na OSPOD je situace, kdy dojde ke střetu přání dítěte a názoru rodiče. Jako konkrétní situaci lze uvést, kdy v rámci Cochemského pohovoru rodiče sdělí koliznímu opatrovníkovi své shodné stanovisko s tím, jak bude probíhat zajištění péče o nezletilé dítě v období po rozvodu, poté dojde k pohovoru s nezletilým, který sdělí své přání, které není v souladu se stanoviskem rodičům. Tato situace může v klíčovém pracovníkovi vyvolat dilema. Z důvodů toho, že může nějakým způsobem narušit dohodu rodičů. I přesto, že je tato fiktivní situace dilematická, je vhodné, aby klíčový pracovník sdělil přání dítěte u soudu a snažil se vést rodiče k dohodě, která by byla v souladu s přáním nezletilého.¹¹⁴

Přání dítěte X zájem dítěte

Kolizní opatrovník v rámci opatrovnického řízení mapuje situaci v rodině, a to například sociálním šetřením, pohovory či navázáním spolupráce s dalšími odborníky. Jako další etické dilema, které může pracovníka OSPOD potkat je situace, kdy dojde ke kolizi mezi zájmem a přáním nezletilého. V Úmluvě o právech dítěte se píše: *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“*¹¹⁵ Úmluva dále specifikuje, že v zájmu nezletilého je právo dítěte na život, právo na péči obou rodičů, právo dítěte na důstojné zacházení či právo dítěte na vlastní názor.¹¹⁶

Klíčový pracovník po procesu mapování situace, zhodnocuje v rámci vyhodnocení, co je v zájmu nezletilého. Dilematická situace může nastat ve chvíli, kdy nezletilé dítě intenzivně prosazuje svůj názor na to, jak by měla vypadat následná péče a výchova, přičemž samotný názor dítěte je plně v rozporu s jeho formulovaným zájmem.

¹¹³ Srov. E-JUSTICE „Rodičovská zodpovědnost – právo péče o dítě, právo na styk s dítětem“ 29/07/2022 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-cz-maximizeMS_EJN-cs.do?member=1

¹¹⁴ Srov. CIPRÝN Štěpán „Přání dítěte a jeho vliv na rozsah styku s druhým rodičem“ 26/08/2021 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z: <https://www.pravniportal.cz/clanky/obcanske-pravo/prani-ditete-jeho-vliv-na-rozsah-styku-s-druhym-rodicem>

¹¹⁵ Zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte, článek 3

¹¹⁶ Srov. Tamtéž

Pro lepší pochopení takovéto situace lze uvést fiktivní příklad, kdy dítě prosazuje názor, že chce být pouze v péči otce. Rodiče uzavřeli dohodu, kdy nezletilý spolu se sourozenci mají být ve výhradní péči matky, z důvodu pracovní vytíženosti otce. Z tohoto vyplývá, že není v zájmu nezletilého svěřeni do péče otce, který je časově vytížen a došlo by k přetrhání sourozeneckých vazeb. V tuto chvíli je daný pracovník také v dilematické situaci. Jak již vyplývá z uvedené citace ze zákona číslo 104/1991 sb. zájem dítěte musí být předním hlediskem, je třeba se přiklánět k samotnému zájmu dítěte. Toto tvrzení, ale neznehodnocuje fakt, že se jedná pro daného pracovníka o dilematickou situaci, jelikož je třeba vždy klást důraz na přání nezletilého.¹¹⁷

Přání dítěte X (ne)zachování sourozeneckých vazeb

Pracovník OSPOD se dále může setkat s dilematickou situací ve chvíli, kdy dojde k pohovoru s nezletilým dítětem, které projeví názor na to, jak má vypadat následná péče o něj. Samotné dilema pro klíčového pracovníka nastává ve chvíli, kdy názor dítěte je v rozporu se zachováním sourozeneckých vazeb. Klíčový pracovník a veškerí odborníci mají dbát na zachování vazeb mezi sourozenci, stejně tak je na místě brát ohled na názor a postoj dítěte.¹¹⁸

Plnění rozsudku X neplnění rozsudku

Za etické dilema lze označit také situaci, kdy je soudně stanoven rozsudek, který nezletilé dítě odmítá dodržovat. Jako příklad lze uvést situaci, kdy dítě odmítá styk s jedním z rodičů, který je soudně stanoven. Je na místě říci, že je několik nástrojů, které lze využít pro zklidnění situace, i přesto se jedná o situaci, která může v pracovníkovi vyvolat dilema, zda se přiklánět k přání dítěte, které není v souladu s rozsudkem či plnění rozsudku, které by mělo být pro pracovníka klíčové.¹¹⁹

¹¹⁷ Srov. E-JUSTICE „Rodičovská zodpovědnost – právo péče o dítě, právo na styk s dítětem“ 29/07/2022 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-cz-maximizeMS_EJN-cs.do?member=1

¹¹⁸ Srov. Veřejný ochránce práv „Sourozenci mají právo vyrůstat spolu“ 05/02/2018 2022 [online] [cit. 2023-08-30] Dostupné z <https://stridavka.cz/sourozenci-maji-pravo-vyrustat-spolu/>

¹¹⁹ Srov. CIPRÝN Štěpán „Přání dítěte a jeho vliv na rozsah styku s druhým rodičem“ 26/08/2021 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/prani-ditete-jeho-vliv-na-rozsah-styku-s-druhym-rodicem>

Respondent č. 4 řeší dilematickou situaci během své práce takto: „Když bych měla dilema, tak se v první řadě obracím na kolegy, potom by to měl být vedoucí odboru, pak bych se asi obracela na známí, kteří dělají v tomto odvětví, vzhledem k tomu, že jsem za těch deset let změnila pracoviště, tak bych se obracela na bývalé kolegy z jiného úřadu, pro nějaký příklad dobré praxe a asi až pak by to byl ten kraj, protože

2.7 Legislativní ukotvení a metodické vedení problematiky

S ohledem na legislativní ukotvení dané problematiky bude potřeba v této podkapitole představit též vybrané metodické doporučení pro pracovníky odboru sociálně-právní ochrany dítěte, které bude použito i pro následující kapitolu, která bude zaměřena na realizaci kvalitativního výzkumu.

Jsou to zákony číslo 359/1999 sb, zákon číslo 94/ 1963 sb., a také úmluva o právech dítěte, které upravují rozvodovou situaci, v souvislosti s nezletilými dětmi, které jsou součástí rodiny.

Ze zákona 359/1999 sb. vyplývá, že obecní úřad s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka a poručníka, a to lze i ve vztahu k cizině. Jako příklad lze uvést situaci, kdy jeden z rodičů je cizí národnosti.¹²⁰

Pokud dojde ke stanovení kolizního opatrovníka, dojde k založení spisové dokumentace. Samotné stanovení opatrovníka je ve většině případů soudem, ve výjimečných případech může orgán sociálně – právní ochrany dítěte podat návrh na stanovení opatrovníka nezletilému dítěti, a to v případě, kdy je to v zájmu dítěte a na jeho ochranu.¹²¹

Rozvod manželů může proběhnout ve chvíli, kdy jsou upravené poměry k nezletilým dětem. Také se může ve výjimečných případech stát, že k rozvodu nedojde, jelikož to není v zájmu nezletilého dítěte. Z této informace vyplývá, že je vždy potřeba myslet na zájmy dětí, které jsou součástí rodiny a posláním kolizního opatrovníka je dětem tuto náročnou situaci, co nejvíce usnadnit. K tomuto, zákon číslo 94/1963 sb. sděluje: „*Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.*“¹²²

Dále tentýž zákon konkretizuje, v čem právě zájem dítěte spočívá a co všechno je třeba při upravování poměrů brát v potaz: „*Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy*

bohužel jsem zažila situace, kdy to bylo více na škodu než k užitku.“ Příloha IV. – polostrukturovaný rozhovor s respondentem č. 4

¹²⁰ Srov. Zákon č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochrany dítěte, HLAVA II, §17 In: Sbíрка zákonů České republiky

¹²¹ Srov. Tamtéž, HLAVA IX, § 37

¹²² Zákon č. 94/ 1963 sb. zákon o rodině, HLAVA V, §24 (2) In: Sbíрка zákonů České republiky

rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. ¹²³

I v případě styku nezletilého s rodičem, kterému není dítě svěřeno do výhradní péče, je soudem a kolizním opatrovníkem preferovaná dohoda rodičů, která bude v zájmu nezletilého dítěte. Pokud jsou rodiče schopni se domluvit na styku, tak v takovém případě nemusí dojít k soudní úpravě. ¹²⁴

I ve chvíli, kdy je nezletilé dítě svěřeno do výhradní péče jednoho z rodičů, nadále rodičovská odpovědnost směrem k dítěti trvá u obou rodičů.

Rodičovská odpovědnost je souhrn práv a povinností:

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj
- b) při zastupování nezletilého dítěte
- c) při správě jeho jmění ¹²⁵

Tato skutečnost vyplývá také ze samotné Úmluvy o právech dítěte: „*Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče přitom musí být zájem dítěte.*“ ¹²⁶

¹²³ Tamtéž, §26 (4) In: Sbíрка zákonů České republiky

¹²⁴ Srov. Tamtéž

¹²⁵ Zákon č. 94/ 1963 sb. zákon o rodině, Část druhá - HLAVA I, §31 (1) In: Sbíрка zákonů České republiky

¹²⁶ MPSV, „Úmluva o právech dítěte a související dokumenty“, 2016, ISBN 978-80-7421-120-1, Str. 7, článek 18

Také ze zmíněné Úmluvy vychází, že nezletilé dítě má právo na oba rodiče, na pravidelný osobní kontakt. A to i v případě, pokud rodiče žijí v jiných zemích, jedinou možnou překážkou v tomto případě je, pokud styk s jedním z rodičů není v zájmu nezletilého dítěte.¹²⁷

Oba rodiče dítěte mají vůči němu vyživovací povinnost, ze zákona číslo 94/1963 vyplývá že:

- a) vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se živit
- b) oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů
- c) při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti přihlíží se k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédně se i k péči rodičů o společnou domácnost¹²⁸

Pokud dojde k rozpadu partnerského soužití a dojde k úpravě poměrů rodičů k nezletilým je na místě stanovit také výživné rodiči, kterému není nezletilé dítě svěřeno do výhradní péče. V takovém případě se berou v potaz potřeby dítěte, příjmy a výdaje obou rodičů. I v tomto případě je preferována dohoda rodičů, která je v zájmu nezletilých dětí.¹²⁹

V rámci poradenské činnosti pracovník OSPOD podává klientům zásadní informace týkající se nároku nezletilého na výživné. Tato skutečnost vyplývá taktéž ze zákona 359/199 sb, kde se uvádí: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy.*“¹³⁰

Pokud se jeden či oba rodiče nachází v cizině OSPOD spolupracuje k zajištění vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti a to těmito kroky: „*Pomáhá pátrat po rodičích dítěte, pokud rodiče nebo jeden z nich žijí v cizině, rodinných příslušnících a osobách*

¹²⁷ Srov. Tamtéž, Str. 5, článek 10

¹²⁸ Zákon č. 94/ 1963 sb. zákon o rodině, Část třetí - HLAVA I, §85 (1-3) In: Sbíрка zákonů České republiky

¹²⁹ Srov. Tamtéž Část třetí - HLAVA I, §86 (1-3) In: Sbíрка zákonů České republiky

¹³⁰ Zákon č. 359/1999 – zákon o sociálně právní ochrany dítěte, HLAVA I, §11 In: Sbíрка zákonů České republiky

povinných výživou, zjišťovat majetkové a výtěžkové poměry pro stanovení výživného, zprostředkovává podávání návrhů směřujících k zabezpečení plnění vyživovací povinnosti, a to zejména návrhů na úpravu vyživovací povinnosti, výchovy a určení otcovství“¹³¹

Pokud rodiče nezletilého dítěte nejsou schopni společně řešit problémy spojené s výchovou, konkrétně lze hovořit při sporech o úpravě výchovy či styku, OSPOD může uložit povinnost rodičům k vyhledání odborné pomoci.¹³²

Vedle výše zmíněného je vhodné zmínit otázky metodického vedení. Jedná se o různá doporučení odborníků pro pracovníky OSPOD a rodin, které se octili v rozvodové situaci. Konkrétně se doporučují právy nezletilých dětí v rozvodové situaci. Otázkou sociálního šetření pracovníků OSPOD v rámci kolizního opatrovnictví, dále mařením styku stanoveném soudem, či neplněním vyživovací povinnosti. Jedná se o výběr metodických doporučení týkajících se témat, která jsou úzce spojená s praxí a často k takovým situacím dochází.

Jako první problematiku lze označit právo dítěte na vyjádření vlastního názoru, a to konkrétně řečeno v rozvodové situaci, kdy má být na dítě pohlíženo jako na aktivní subjekt, nikoliv objekt. Nezletilé dítě má získat možnost vyjádřit svůj názor, získávat informace potřebné ke kvalifikovanému vytvoření jeho názoru, k čemuž se váže přihlížení na názor dítěte při samotném rozhodování o úpravě péče o nezletilého, styku a výživného.¹³³

Metodické vedení se dále zaměřuje na rozdílnost a potřebnost sociálního šetření při profesní činnosti s dětmi, které jsou vyhodnoceny jako ohrožené a dětmi, které prochází rozvodovou situací. Konkrétně se k dané problematice uvádí: „*OSPOD nemá právo využívat oprávnění vyplývající z § 52 zákona o SPOD, pokud se nejedná o dítě ohrožené dle § 6 citovaného zákona, a proto není důvod vstupovat do domácnosti rodiny a ohrožovat jejich soukromí. MPSV postup odůvodňuje tím, že za dokazování nese odpovědnost soud. Ve svém metodickém doporučení týkajícím se prostředí, ve kterém dítě žije, by měl být využitý institut ohledání na místě podle § 130 odst. 2, OSŘ. MPSV uvádí, že nelze vstoupit do míst, která nejsou veřejně přístupná, bez souhlasu oprávněných osob.*

¹³¹ Tamtéž HLAVA VIII, § 35

¹³² Srov. Tamtéž HLAVA I, § 12

¹³³ Srov. GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí“, Akademický ústav Karviná, Str. 35

*Šetření v domácnosti OSPOD představuje invazivní zásah a porušení zákonných opatření. OSPOD nemá právo využívat oprávnění vyplývající z § 52 zákona o SPOD, pokud se nejedná o dítě ohrožené dle § 6 citovaného zákona, a proto není důvod vstupovat do domácnosti rodiny a ohrožovat jejich soukromí. MPSV postup odůvodňuje tím, že za dokazování nese odpovědnost soud. Ve svém metodickém doporučení týkajícím se prostředí, ve kterém dítě žije, by měl být využitý institut ohledání na místě podle § 130 odst. 2, OSŘ. MPSV uvádí, že nelze vstoupit do míst, která nejsou veřejně přístupná, bez souhlasu oprávněných osob. Šetření v domácnosti OSPOD představuje invazivní zásah a porušení zákonných opatření.*¹³⁴

Během provádění sociálního šetření v rámci kolizního opatrovnictví je třeba klást důraz na to, aby se jednalo, o co neméně zasahující setkání. Samotné sociální šetření nelze považovat za nástroj sankčního charakteru. Kolizní opatrovník se během mapování situace má zaměřit na zdravotní stav, školní výsledky, volnočasové aktivity nezletilého a další potřebné informace o dítěti. Dále navázat komunikaci s rodiči o zajištění následně po rozvodové péče o dítě a pokusit se získat odpovědi na další otázky vztahující se k dané situaci. Kolizní opatrovník poté zasílá soudu vyhotovenou zprávu, která má informativní charakter.¹³⁵

Další metodické pokyny se týkají maření styku s nezletilým dítětem, rodičovské odpovědnosti a asistovanému styku. Tato metodika se dotýká definice rodičovské odpovědnosti. Asociace neúplných rodin upřesňuje termín tímto způsobem: „*Souhrn práv a povinností rodičů při péči o nezletilé děti. Tato zodpovědnost vzniká narozením dítěte a trvá do nabytí jeho zletilosti.*“¹³⁶ Pokud rodič nejedná v zájmu nezletilého a dochází ke zneužívání či zanedbávání rodičovské odpovědnosti může dojít k omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, jedná se o jediný účinný prostředek ochrany dítěte.¹³⁷

¹³⁴ Metodické vedení MPSV in GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí“, Akademický ústav Karviná, Str. 92

¹³⁵ GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí“, Akademický ústav Karviná, Str. 12-13

¹³⁶ ASOCIACE NEÚPLNÝCH RODIN „Rodičovská odpovědnost“ 01/07/2013 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <http://www.Asociaceneuplnychrodin.cz/rodicovska-zodpovednost>

¹³⁷ ŠMICOVÁ T., „Zbavení rodičovské zodpovědnosti“ 01/07/2013 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <http://www.aksimcova.cz/news/zbaveni-rodicovske-zodpovednosti/>

Dále z metodického vedení vyplývá, že rodičovskou odpovědnost (pokud nedošlo k omezení, či zbavení) mají oba rodiče, i přesto, že je nezletilé dítě ve výhradní péči jednoho z rodičů.¹³⁸

K čemu je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu? Na tuto otázku odpovídá ve své metodice Ombudsman – veřejný ochránce práv:

- názor dítěte
- osobnost dítěte
- výchovné schopnosti každého z rodičů
- současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- u koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte¹³⁹

Rodič má právo na kontakt a styk s vlastním dítětem, pokud není soudně rozhodnuto o omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti. Soudní rozhodnutí o úpravě poměrů jsou povinni respektovat oba rodiče. Pokud jeden z rodičů vědomě a naschvál maří styk s druhým rodičem je na místě, aby poškozený rodič učinil aktivní kroky a využil možných prostředků vedoucích k nápravě situace. Mezi tyto prostředky lze řadit aktivní spolupráce s OSPOD (žádost o poučení rodiče o jeho povinnostech), návrh na nařízení a provedení výkonu rozhodnutí (pokud se situace opakuje soud může uložit rodiči pokutu). Dále může soud nařídit mediační jednání mezi rodiči a případně stanovit plán navykacího režimu, a to ve chvíli, kdy došlo mařením styku k přetrhání vazeb mezi poškozeným rodičem a nezletilým dítětem. V některých případech je možné využít také asistovaný styk, který bývá ve specializovaných centrech za účasti odborníka jako je například psycholog.¹⁴⁰

Jak má jednat poškozený rodič, pokud druhý z rodičů svou vyživovací povinnost neplní? Ombudsman k této problematice radí: *Nejprve musíte získat „exekuční titul“* –

¹³⁸ Srov. Tamtéž

¹³⁹ OMBUDSMAN, „Děti mezi rodiči (kontakt dětí s rodiči)“ Duben 2021 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/uprava-styku/uprava-styku.pdf>

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž

*rozhodnutí soudu o výši výživného nebo soudem schválenou dohodu. Pokud ani pak rodič neplatí, můžete dlužné výživné vymáhat (přes soud nebo exekutora). Od 1. července 2021 můžete úřad práce požádat o náhradní výživné.*¹⁴¹

3. REFLEXE METODICKÉHO VEDENÍ V POROVNÁNÍ S POSTOJÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ VYBRANÉHO OSPOD

Po teoretickém uvedení do dané problematiky budou na tomto místě reflektovány výstupy kvalitativního výzkumu provedeném na vybraných odborech sociálně-právní ochrany dítěte. Kvalitativní výzkum byl realizován formou polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky vybraných pracovišť.

3.2 Charakteristika vybraných zařízení OSPOD

Pro zrealizování kvalitativního výzkumu bylo vybráno několik zařízení odboru sociálně-právní ochrany dítěte. Z každého zařízení byl vybrán pracovník, který vykonává kolizní opatrovnictví. Každé z vybraných pracovišť má jiné metodické vedení, a to z důvodu, aby došlo k možnému porovnání situace na různých pracovištích s odlišným nadřízeným orgánem, metodickým vedením. Názvy zařízení nebudou uvedeny, pro zachování anonymity. Pro tento krok jsem se rozhodla, z důvodu větší otevřenosti respondentů, a také vzhledem k citlivosti obsahu rozhovoru.

Respondenti tohoto výzkumu jsou pracovníci, kteří se zaměřují na péči o nezletilé děti. Náplň práce těchto pracovníků je práce v terénu (sociální šetření), pohovory s dětmi, rodiči, posuzování, zda se jedná o ohrožené, zanedbané dítě či nikoliv. Dále také mají tyto pracovníci na starosti kolizní opatrovnictví, kdy dochází k zastupování zájmu nezletilých při soudním jednání. S touto problematikou se lze setkat také při rozvodovém řízení rodičů nezletilého dítěte. Náplň práce daných pracovníků je také založena na multidisciplinární spolupráci s dalšími odborníky. Pracovníci také poskytují odborné poradenství v dané problematice. Dále se na odboru lze setkat také s kurátory pro děti a mladistvé, pracovníky náhradní péče a vedoucími pracovníky, kteří nesou zodpovědnost

¹⁴¹ OMBUDSMAN, „Výživné na dítě“ Leden 2023 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/vyziivne/vyziivne.pdf>

za chod odboru. Bližší specifikace náplně práce pracovníků na OSPOD se nachází v druhé kapitole této závěrečné práce.

3.3 Představení vybraných metodických pomůcek

Součástí kvalitativního výzkumu, který tato závěrečná práce obsahuje, je porovnání metodického doporučení s reálnými postoji sociálních pracovníků vybraných OSPOD. Obecně řečeno je polostrukturovaný rozhovor veden tak, aby došlo k porovnání činnosti pracovníků s metodickým vedením nadřízeného orgánu, tedy krajského úřadu a dalších subjektů, které se zaměřují na metodická doporučení pracovníkům OSPOD. Pro lepší uchopení a porovnání sledované problematiky během rozhovoru dojde také k představení dvou metodických doporučení. Respondenti tak mohou reagovat na představená doporučení.

Konkrétně se jedná o metodiku Ombudsmana – veřejného ochránce práv, která odpovídá na otázku: K čemu je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu?

- názor dítěte
- osobnost dítěte
- výchovné schopnosti každého z rodičů
- současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- u koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte¹⁴²

Dále se jedná o metodické vedení zaměřené na rozdílnost a potřebnost sociálního šetření při profesní činnosti s dětmi, které jsou vyhodnoceny jako ohrožené a dětmi, které prochází rozvodovou situací. Konkrétně se k dané problematice uvádí: „*OSPOD nemá právo využívat oprávnění vyplývající z § 52 zákona o SPOD, pokud se nejedná o dítě ohrožené dle § 6 citovaného zákona, a proto není důvod vstupovat do domácnosti rodiny a ohrožovat jejich soukromí. MPSV postup odůvodňuje tím, že za dokazování nese*

¹⁴² OMBUDSMAN, „Děti mezi rodiči (kontakt dětí s rodiči)“ Duben 2021 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/uprava-styku/uprava-styku.pdf>

*odpovědnost soud. Ve svém metodickém doporučení týkajícím se prostředí, ve kterém dítě žije, by měl být využitý institut ohledání na místě podle § 130 odst. 2, OSŘ. MPSV uvádí, že nelze vstoupit do míst, která nejsou veřejně přístupná, bez souhlasu oprávněných osob. Šetření v domácnosti OSPOD představuje invazivní zásah a porušení zákonných opatření. OSPOD nemá právo využívat oprávnění vyplývající z § 52 zákona o SPOD, pokud se nejedná o dítě ohrožené dle § 6 citovaného zákona, a proto není důvod vstupovat do domácnosti rodiny a ohrožovat jejich soukromí. MPSV postup odůvodňuje tím, že za dokazování nese odpovědnost soud. Ve svém metodickém doporučení týkajícím se prostředí, ve kterém dítě žije, by měl být využitý institut ohledání na místě podle § 130 odst. 2, OSŘ. MPSV uvádí, že nelze vstoupit do míst, která nejsou veřejně přístupná, bez souhlasu oprávněných osob. Šetření v domácnosti OSPOD představuje invazivní zásah a porušení zákonných opatření.*¹⁴³

Tato metodická doporučení byla vybrána z důvodu, že ošetřují situace, které se vážou ke každodenní praxi kolizního opatrovníka, konkrétně řečeno se nejedná o metodické doporučení k situacím, se kterými se setkává pracovník zřídka. A to z důvodu, že je vhodné porovnávat doporučení na běžnějších situacích, se kterými mají pracovníci dostatek zkušenosti a mohou lépe dle svého subjektivního cítění zhodnotit, zda je metodické doporučení ve shodě s praxí a jak obecně řečeno metodická doporučení vnímají.

3.4 Cíl výzkumného šetření k dané problematice

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jakým způsobem řeší pracovníci OSPOD dilematické situace, a zda se v daných případech obrací na metodické vedení, případně jakým způsobem zjišťují odpovědi na své otázky. Jak již bylo zmíněno, výzkum je realizován na nejmenovaných pracovištích OSPOD. Konkrétně se jedná o 6 pracovníků OSPOD, kteří pochází z různých pracovišť a mají různá metodická vedení. Výzkum je koncipován tak, aby umožnil zjištění rozličných pohledů pracovníků OSPOD a vzájemné srovnání těchto pohledů. Toto porovnání bude provedeno ve třech tematických okruzích.

¹⁴³ Metodické vedení MPSV in GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí“, Akademický ústav Karvinná, Str. 92

- 1) zmapování přístupu a pohledu pracovníka k problematice kolizního opatrovnictví
- 2) zjištění postoje pracovníka k sociální práci s dítětem v rozvodovém řízení rodičů v porovnání s metodickým vedením
- 3) charakteristika rizikových faktorů a patologických jevů se kterými se pracovník setkává při práci s dítětem a jeho rodinou v rozvodové situaci

3.5 Metodologie

Výzkum pro zjištění cíle diplomové práce bude kvalitativní, vedený formou polostrukturovaného rozhovoru. Důvodem je pružnost této formy, která umožňuje otevřenost rozhovoru. Zároveň je stanovena tematická struktura, která je nápomocná pro zjištění potřebných dat pro vyhotovení výzkumu.

Výzkumným vzorkem bude sociální pracovník, který je aktuálně na pozici pracovník, referent odboru sociálně-právní ochrany dítěte, kolizní opatrovník. Výběr respondentů nebyl podroben dalším kritériím.

Tito pracovníci byli vybráni z důvodu jejich osobní zkušenosti s kolizním opatrovnictvím a sociální prací s dítětem v rozvodovém řízení rodičů nezletilého dítěte. Základem vedení rozhovoru jsou tematické okruhy, které na sebe navazují. Ke každému tematickému okruhu jsou připravené dílčí otázky, které jsou pomůckou pro získání potřebných dat, jejich použití bude přizpůsobeno situaci v rozhovoru.

Tematické okruhy:

Okruh I – Přístup daného pracovníka k rozvodové problematice

Na jaké pozici pracujete?

Jak dlouho činnost vykonáváte?

Jakých zásad se držíte při vykonávání činnosti?

Jak byste popsala proces kolizního opatrovnictví?

Okruh II – Sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů v praxi v porovnání s metodickým vedením

Jak byste zhodnotila metodické doporučení k dané problematice? Je dostačující?

Pokud porovnáme metodické vedení a praxi dochází v některých případech k rozporu? Případně jakým?

Setkal(a) jste se někdy ve své práci s dilematickou situací? Byla Vám metodika k užítku?

Prostor na reakci na vybranou metodiku, je k užítku? Shoduje se s praxí?

Okruh III – Rizikové faktory a patologické jevy při práci s dítětem v rozvodové situaci

S jakými rizikovými faktory se ve své práci s dítětem v rozvodové situaci jeho rodičů setkáváte?

Pokud se setkáte s rizikovými faktory, jak vypadá následná práce s rodinou?

Jaké metody a techniky používáte při práci?

Hlavní výzkumná otázka:

„Jakým způsobem vyhledáváte metodické doporučení v dilematické situaci, když si nejste jistí postupem?“

V hlavní výzkumné otázce je třeba brát v potaz to, zda je metodické vedení dostačující a také, zda se dá poté zužítkovat v praktické činnosti. Případně, zda přístup k metodickému doporučení je pro pracovníka, který se nachází v dilematické situaci, snadno dostupný. Odhadovaná délka rozhovoru s respondentem je cca 30 minut. Zmíněná tematická struktura rozhovoru se stane osnovou, kterou bude rozhovor proveden s tím, že je nastavená tak, aby vedla k otevřenosti a dostatku prostoru pro zjištění dalších potřebných informací týkajících se dané problematiky. Veškeré rozvoje budou nahrávány na diktafon pro pozdější přepis. Respondenti budou o této skutečnosti informováni a požádáni o slovní souhlas s nahráváním rozhovoru. Poté budou rozhovory přepsány.

3.6 Porovnání vybraných metodologických vedení s názory a postoji sociálních pracovníků vybraného OSPOD

Před bližší specifikací budou tyto výstupy nejdříve krátce představeny.

Shrnutí výzkumných vzorků

Tabulka č.1

Respondent č. X	Pohlaví	Pozice	Doba působení
Respondent č. 1	Žena	Referent OSPOD	2,5 let
Respondent č. 2	Žena	Sociální pracovník na OSPOD	1 rok
Respondent č. 3	Žena	Referent OSPOD	2 roky
Respondent č. 4	Žena	Referent OSPOD	10 let
Respondent č. 5	Muž	Sociální pracovník na OSPOD	6 let
Respondent č. 6	Žena	Sociální pracovník na OSPOD	0,5 let

Výzkumu se zúčastnilo šest respondentů, z toho pět žen a jeden muž, kteří působí na OSPOD odlišnou dobu. Všichni účastníci výzkumu pracují na pozici, která má obdobnou pracovní náplň, tudíž splňovali požadavky pro realizování polostrukturovaného rozhovoru týkající se dané problematiky.

Respondenti byli dotázáni, jakých osobních zásad se při pracovním výkonu drží. Účastníci výzkumu se shodují na zásadách – empatie a nestrannost. Poté zaznívaly zásady jako – komplexnost, asertivita, mlčenlivost, upřímnost. Respondent č. 3 k dané věci uvedl: „*Snažím se přistupovat ke klientům empaticky, s respektem, ale asertivně... myslím, že to tato práce vyžaduje, abych mohla pomoci s dosáhnutím nějaké pozitivní změny v jejich nepříznivé situaci. Jinak mě ještě napadá určitě nestrannost, snažit se být objektivní a hájit zájmy dítěte.*“ Dále respondenti shodně popisují proces kolizního opatrovnictví, který se značně shoduje s teoretickým podkladem této diplomové práce, konkrétně řečeno s vymezením termínu dle zákona číslo 359/1999 sb.

Respondenti byli dále dotázáni, zda dokážou zhodnotit kvalitu jejich metodického vedení k problematice kolizního opatrovnictví. Reakce účastníků výzkumu byly různé, ale opakovaně zaznívalo, že se na metodické vedení ve většině případů neobrací, nebo, mají k metodickému vedení výtky, které z jejich pohledu snižují kvalitu vedení. Respondent č. 1 na otázku reagoval: *„Jenom občas rozposílají nějaká doporučení, to se většinou přečtu, ale upřímně v mnoha případech je to zformulovaný tak problematicky, že kdyby udělali čas od času nějaký společný online hovor, tak by to bylo určitě prospěšnější. V podstatě ani při kontrole naší pracovní činnosti od kraje jsme nedostali nějakou zpětnou vazbu, spíše jen výtky, které máme napravit. Nejednalo se o nějaké nasměrování v naší práci, to fakt ne.“* Dále respondent č. 4 uvedl: *„Ano, metodické vedení mi dostačující přijde, ale v tom smyslu, že těch informací máme více než potřebujeme. Domnívám se, že by nám stačil základ, určité body, které bychom si individuálně přizpůsobili ke konkrétní situaci. Neměl by to být pouze nějaký must, který tady mám a musím ho dodržovat.“* Ve většině případů se respondenti shodovali na tom, že se raději obrátí na kolegy v pracovním týmu nebo vedoucího odboru než na metodické vedení. Dále také zaznívaly varianty, že danou problematiku komunikují s pracovníky soudu a supervizory.

Respondent č. 2 hodnotí své metodické vedení jako kvalitní a v odpovědi uvedl: *„My se na kraj někdy obracíme, primárně se samozřejmě obracíme na vedoucí odboru, když se v tom týmu nedokážeme dohodnout, tak se obracíme na kraj. S metodickým vedením jsme velmi spokojeni, cítíme podporu v situacích, kdy je to potřeba.“*

Poté byli účastníci výzkumu dotázáni, zda se během své pracovní činnosti setkali s rozporem mezi praxí a metodickým vedením. Respondenti se téměř shodli na tom, že metodické doporučení a praxe není ve shodě. Respondent č. 1 odpověděl: *„Ano, je to určitě vidět, že to někdo dělá od stolu. Kolikrát jsou to pokyny, které pro nás nejsou reálný. Ať už kvůli personálnímu zajištění, nebo kvůli zahlcení nebo tak. V tomhle smyslu asi je to v rozporu s tou praxí.“* Dále respondent č. 4 uvedl: *„No rozhodně tam není odražena individualita klienta, jedince nebo rodiny. Je to nalajnované, jak by člověk měl postupovat, ale bez jakéhokoliv citu, empatie k tomu konkrétnímu případu. Ještě bych zmínila, že je to prostě vymyšlený od stolu. Občas mi bohužel přijde, že to vytváří lidé, kteří tu přímou práci s lidmi nedělají. Metodiku nemám nazpaměť naučenou, tak Vám určitě nepovím konkrétní příklad.“*

Pouze respondent číslo 2 se přiklonil k tomu, že metodické doporučení je ve shodě s reálnou praxí, konkrétně uvedl: „*Já si myslím, že se snažíme pracovat ve shodě s metodickým doporučením, nevybavuji si situaci, kdy by tomu bylo jinak. Samozřejmě případy jsou odlišné, ale snažíme se tím řídit*“

Poté jsem respondentům kladla otázku, zda během své praxe byli někdy v dilematické situaci. Všichni respondenti shodně uvedli, že ano. Poté došlo k bližší specifikaci řešení dilematické situace. Nejčastěji zaznívalo, že účastníci výzkumu situaci konzultují se svými kolegy, vedoucím odboru, dva respondenti dodali, že se párkrát obraceli na metodické vedení. Respondent č. 3 k této věci uvedl: „*Takové situace řešíme v týmu, máme fajn kolektiv a snažíme se navzájem si poradit, když je to možné... jak se říká „víc hlav, víc ví“ . To mi moc pomáhá, určitě i komunikace s vedoucí a pokud se jedná o hodně složité situace pomáhá mi případ vynést na supervizi, kde pod odborným vedením se snažíme najít správné řešení, to mi přijde jako nejúčinnější.*“

Respondent č. 4 na dotaz odpověděl: „*Jo, konkrétně kvůli jednomu případu jsem se obracela na metodické vedení, který řeším dlouhodobě, tam my jsme byli metodickým orgánem vedený absolutně odlišným způsobem, než si to nakonec vyžádal soud. Bylo tam opravdu mnoho nepřesných informací, které mi v tíživé situaci udělaly ještě větší neplechu. V tomhle případě mi metodika nepomohla, setkala jsem se s více případy, kde metodika neměla jednotnost a vyvolávalo to akorát problémy.*“

Dále se během polostrukturovaného rozhovoru s účastníky výzkumu přešlo na problematiku rizikových faktorů, s kterými se mohou během kolizního opatrovnictví setkat. Respondenti opakovaně uváděli alkoholismus, nedostatek financí, konflikty mezi rodiči, závislost na návykových látkách nebo domácí násilí. Respondent č. 3 k dané věci sdělil: „*Určitě nějaké dlouhodobé spory mezi rodiči, které bývají až patologické a mají negativní vliv na vývoj dětí v rodině, potom také nedostatek financí, závislosti, manipulace dětí proti druhému rodiči, násilí na dětech nebo druhém partnerovi, je toho víc.*“ Poté bylo s respondenty hovořeno o následné práci s rodinou, kde se vyskytují již zmíněné rizikové faktory. Samotné rizikové faktory v dané problematice byly definovány pomocí odborné literatury vybraných autorů, některé rizikové faktory, které jsou uvedené v této práci jsou ve shodě s odpověďmi respondentů. Účastníci výzkumu měli velmi podobné odpovědi, které nastiňovaly postup ohledně vyhodnocení nezletilého dítěte dle §6 zák. č. 359/1999 sb. poté na to navazovali v mnoha případech myšlenkou, že je práce

s ohroženým dítětem a jeho rodinou více intenzivní a zaměřena na daný problém v rodině.

V neposlední řadě byli respondenti v rámci tohoto tématu dotázáni, jaké metody a techniky během své činnosti využívají, zde byli odpovědi rozporuplné. Někteří respondenti sdělili, že práci vykonávají automaticky a nevybavují si konkrétní metody a techniky, které by během své praxe využívali. Naopak, někteří účastníci výzkumného šetření mezi metody a techniky, které využívají, řadí sociální šetření, pohovor s dítětem, multidisciplinární spolupráci, případové konference a další. Respondent č. 1 na daný dotaz uvedl: „...mně přijde, že to dělá člověk úplně automaticky, že si to ani neuvědomím. Určitě úkolově-orientovaný přístup, to vyplývá již z individuálních plánů ochrany dítěte (IPOD), takže podle toho určitě pracuji. Pak určitě případové konference, já spíše dělám „případové setkání“, kdy je to více neformální. Ve chvíli, kdy je situace obtížnější tak případovou konferencí, konkrétně když nedochází k plnění nastavených cílů, tak se jedná o takový efekt stop, takhle to nepůjde, pojd'me to udělat jinak.“

Diplomová práce v jedné z kapitol vymezuje základní metody a techniky práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů, a to pomocí internetového zdroje Gov.cz. Respondenti opakovaně během rozhovoru sdělili metody a techniky shodně s uvedenými v práci.

Poté bylo účastníkům představeno metodické doporučení Ombudsmana, které již bylo v této diplomové práci představeno, konkrétně se jedná o doporučení na otázku:

K čemu je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu?¹⁴⁴

Po přiblížení tohoto doporučení byli respondenti dotázáni, zda jim tato metodika připadá adekvátní. Účastníci výzkumu se jednoznačně shodují na tom, že metodické doporučení je adekvátní, ale většina z nich měla k dané věci nějaké výtky, například k tomu, že se má brát v potaz, který z rodičů doposud o dítě pečoval, nebo, že není zahrnuta možná manipulace ze strany jednoho z rodičů. Naopak, všichni respondenti vidí shodu v této metodice s praxí v souvislosti s potřebnou komplexností, tedy vnímat situaci v rodině celistvě.

¹⁴⁴ OMBUDSMAN, „Děti mezi rodiči (kontakt dětí s rodiči)“ Duben 2021 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/uprava-styku/uprava-styku.pdf>

Respondent č. 3 k dané věci také uvedl: „*No, adekvátní mi to přijde. Myslím si, že při spolupráci s rodiči se snažím pojmut situaci celistvě. Asi jediné, co mi trochu vadí je ten poslední bod, dohoda je samozřejmě fajn, pokud je v zájmu dětí je to, to nejlepší řešení, když jsou rodiče schopni se dohodnout, ale pokud je mezi nimi spor, neznamená hned, že ten rodič, který se nějak pokouší působit dojemem, že stojí o dohodu, je nějakým způsobem kvalitnější. Pokud tam není žádný vedlejší úmysl tak ano, ale v práci se setkávám s tím, že je to v mnoha případech prostředek, jak pošpinit druhého rodiče, či snaha o manipulaci. Obecně řečeno je tenhle bod pravda, ale praxe bývá ovlivněna i jinými věcmi.*“

Druhé metodické doporučení, které je také součástí kvalitativního výzkumu se zaměřovalo na rozdílnost a potřebnost sociálního šetření při profesní činnosti s dětmi, které jsou vyhodnoceny jako ohrožené a dětmi, které prochází rozvodovou situací (viz výše).¹⁴⁵

Ve většině případů se respondenti shodovali v tom, že chápou myšlenku dané metodiky, ale jejich názor nebyl s danou věcí ve 100 % shodě, a to z důvodu, který vystihuje odpověď respondenta č. 3: „*Asi nedokážu jednoznačně říct, jestli souhlasím. Co se týče sociálních šetření, děláme je většinou jen když si je vyžádá soud, myšlenku metodiky chápu, domácnost je velmi citlivé prostředí. Na druhou stranu jednou jsem takhle spolupracovala s rodiči, u kterých bylo již z první schůzky zřejmé, že ne všechno bude v pořádku. Jednala jsem intuitivně, a i bez vyžádání soudu jsem na sociální šetření k jednomu z rodičů jela, nakonec bylo dítě vyhodnoceno podle §6, jako ohrožené. Nevím, vlastně s tímto problémem se setkávám v mnoha metodikách, obecně s nimi lze souhlasit, v osmi případech z desíti se možná dají i praktikovat, ale pak nastanou ty dva případy, kdy člověk musí jednat jinak tak, aby jednal v zájmu dětí.*“

Cílem kvalitativního výzkumu bylo především zjistit jakým způsobem budou respondenti vyhledávat podporu v dilematických situacích, kdy si nebudou jisti postupem. Zde byly odpovědi účastníků výzkumu velmi podobné, v mnoha případech totožné. Nejčastěji respondenti, dle výzkumu, hledají řešení situace v pracovním týmu, včetně vedoucího pracovníka odboru, poté v některých případech zazněla možnost zkonzultování daného případu na setkání se supervizorem, či v rámci komunikace

¹⁴⁵ Metodické vedení MPSV in GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí“, Akademický ústav Karvinná, Str. 92

s pracovníky soudu. Většina respondentů se shodla na tom, že metodické vedení osloví v krajních případech či vůbec. Tomuto postoji odpovídá i vyjádření respondenta č. 4: *„Když bych měla dilema, tak se v první řadě obracím na kolegy, potom by to měl být vedoucí odboru, pak bych se asi obracela na známí, kteří dělají v tomto odvětví, vzhledem k tomu, že jsem za těch deset let změnila pracoviště, tak bych se obracela na bývalé kolegy z jiného úřadu, pro nějaký příklad dobré praxe a asi až pak by to byl ten kraj, protože bohužel jsem zažila situace, kdy to bylo více na škodu než k užitku.“*

Celkově lze říct, že většina respondentů vnímá výrazné odlišnosti v metodickém doporučení a praktickou činností. Jako nejčastější důvody uvádí, že není do metodického doporučení zahrnuta individualita jedince, odlišnost případů či nedostatek zkušeností z reálné praxe, dále také negativní zkušenost s metodickým vedením nadřazeného orgánu, kdy se nejednalo o jednotné informace, které naopak pracovníkovi v dilematické situaci přitížily. Tento postoj respondentů bezesporu ovlivňuje i jejich řešení dilematických situací, které obecně raději řeší v rámci intervize s kolegy než přes kontaktování pracovníků z metodického vedení.

Z konkrétních reakcí respondentů na vybraná metodická doporučení vyplývá, že ve většině případů účastníci souhlasí se základní myšlenkou metodického doporučení, ale pokud má dojít k porovnání s praxí tak se objevují nedostatky, které nejsou schopna doporučení zahrnout. Někteří respondenti uvedli, že metodická doporučení lze aplikovat v ideálních případech, kterých je v praxi minimum. Doporučení nezahrnují individualitu, odlišnost jednotlivých případů či zahlcení pracovníků. Také někteří respondenti poukazují na to, že jsou zahlceni metodickými doporučeními, které jsou takového charakteru, který je zde popsán. Toto vede k tomu, že jsou pracovníci v situacích, kdy metodická vedení vydávají rozporuplná doporučení, které pracovníkům přitěžují v dilematických situacích.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat problematiku rozvodu v souvislosti s postavením nezletilého dítěte v rodině, a to z různých úhlů pohledu. Nejdříve došlo k teoretické specifikaci dané problematiky, konkrétně v prvních dvou kapitolách. První kapitola se zabývala vymezením základních pojmů a druhá kapitola specifikovala problematiku sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů z hlediska pracovníka OSPOD. Tuto kapitolu vnímám jako stěžejní pro dostatek teoretických informací, které byly následně využity i pro zrealizování kvalitativního výzkumu.

Samotné naplnění daného cíle této diplomové práce bylo uskutečněno realizací kvalitativního výzkumu, pomocí polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky, kteří svou činnost vykonávají na OSPOD. Konkrétně proběhlo šest rozhovorů. Cílem výzkumu bylo porovnat metodická doporučení a reálné postoje pracovníků, které jsou založeny na praktických zkušenostech v daném oboru.

Pomocí výzkumu jsem získala dostatek informací od pracovníků, kteří mají odlišná metodická vedení. Některé postoje nesly odlišnosti, ale většina respondentů vnesla hned několik výtek, které mají k metodickému vedení, z důvodů, které byly nastíněny ve 2. kapitole. Většina pracovníků v dilematických situacích se na metodické vedení neobrací. Místo toho volí získávání informací od kolegů, pracovníků soudů či supervizorů. Tato situace může obecně řečeno přinést mnoho problémů, především nejednotnost v postupech, která může vyvolat mnoho problémů nejen v činnosti pracovníků na OSPOD, ale také v rodinách nezletilých dětí.

Práce v tomto odvětví je sama o sobě velmi náročná. Pracovník nese odpovědnost za svá rozhodnutí a je na místě, aby měl možnost se obrátit v dilematických situacích na metodické vedení, které mu dá jasné informace, které povedou ke rozuzlování komplikovaného případu. Jak tohoto docílit? Pokud vezmu v potaz názory respondentů, je třeba určitá **jednotnost**, kdy pracovníci dostanou jasné informace, které nebudou v rozporu. Dále si tyto situace žádají **stručnost**, někteří respondenti poukazují na to, že sice mají mnoho metodických doporučení, které jsou ale obsáhlé bez jasných informací, které v danou chvíli potřebují. Také je nutná větší **provázanost**, někteří pracovníci

poukazují na to, že se metodická doporučení mívají s realitou, kdy nezohledňují specifickou jedinečnost jednotlivých případů. Požadovaná provázanost by tento handicap měla eliminovat. V neposlední řadě je na místě jistě vyšší **přístupnost nadřízeného metodického orgánu**. Ve většině případů se na něj pracovníci neobracují.

Pokud by tyto poznatky byly brány v potaz při metodickém vedení, mohlo by to v praxi zefektivnit práci sociálních pracovníků na OSPOD, konkrétně by mohlo dojít ke zmírnění dilematických situací, také zlepšení kontaktu a komunikace mezi metodickým vedením a pracovníky, které by bez sporu vedlo ke zkvalitnění činnosti pracovníků.

POUŽITÉ ZDROJE

Literární zdroje:

1. Codex Iuris Canonici, 1983. Stat' VII. „Manželství“ Kánon 1055, § 1.
2. DALLOS, Rudi. "Constructing family life: family belief systems." *Understanding the family* 1995
3. GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí.“, Akademický ústav Karvinná
4. HANUŠOVÁ, J. Násilí na dětech – syndrom CAN. 1. Vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-78-4,
5. HELUS, Z. „Sociální psychologie pro pedagogy.“ Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-4674-6.
6. HOHNE S.,PALONCYOVÁ J., „PÉČE A VÝŽIVA DĚTÍ PO ROZCHODU RODIČŮ PODLE VÝSLEDKŮ OPATROVNICKÝCH ŘÍZENÍ.“ Demografie, 63: 3–21, 2021
7. CHRENKOVÁ,M. „Sociální práce s rodinou – studijní opora.“ Ostravská univerzita v Ostravě, 2015, ISBN 978-80-7464-809-0,
8. Jihomoravský kraj, „Sociální šetření OSPOD v podmínkách České republiky.“, Brno, 2017
9. KNETLOVÁ,Z „Praktické techniky zapojení dětí do rozhodovacích procesů.“ Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, Z.Ú. 2016
10. KOCOVÁ, M., KUSOVSKÁ, M., ŠÍDLO, L. (2015). „Rozvodovost po česku.“ Geografické rozhledy. 24(5), ISSN: 1210-3004,
11. KRAUS, B. „Základy sociální pedagogiky“ Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-262-0643-9
12. KREBS, V. a kol. „Sociální politika.“, Praha: ASPI, 2007, ISBN 978-80-7357-585-4
13. MACHÁČKOVÁ, L. „Princip rovnosti a ochrana dítěte ve vztazích mezi rodiči a dětmi.“ Právní fórum, 2005, č. 3
14. MAŘÍKOVÁ, H. „Velký sociologický slovník.“ Sv. 1. A – O. 1996. ISBN 80-7184-310-5

15. MÁTEL A. a kol. „Aplikovaná etika v sociální práci“ Institut mezioborových studií, Brno, 2010, ISBN 978-80-87182-13-0
16. MATOUŠEK, KOLÁČKOVÁ „Sociální práce v praxi – specifika skupin.“ Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-002 – X
17. MATOUŠEK, O. „Rodina jako instituce a vztahová síť.“ Praha: Slon, 2003, ISBN 80-85850-24-9
18. MATOUŠEK, O. „Slovník sociální práce.“ 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
19. MATOUŠEK, O. a kol. „Děti a rodiče v rozvodu – manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny.“ Praha: Portál, 2015, ISBN 978-80-262-0968-3,
20. MATOUŠEK, PALZAROVÁ a kol. „Podpora rodiny – Manuál pro pomáhající profese.“ Praha: Portál ISBN 978-80-262-0697-2
21. Metodické vedení MPSV in GRADKOVÁ V. „Metodika: Rozvodová a porozvodová péče v kontextu: Sociálně-právní ochrany dětí.“, Akademický ústav Karvinná,
22. MIRAS, J., BAÑARES, I. J. „Manželství a rodina“. 2014. ISBN 978-80-903864-9-5
23. MÜHLPACHR, P. „Sociopatologie.“ Vyd. 1. Brno: MU, 2008. ISBN 80-210-4550-7
24. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. „Před rozvodové a rozvodové poradenství.“, Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1449-3.
25. PEMOVÁ T., PTÁČEK R., „Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi.“ Praha: Grada, 2012 ISBN 978-80-247-4317-2
26. PLAŇAVA, I., „Spolu každý sám: V manželství a rodině.“ Praha: Nakladatelství Lidové noviny ,1998, ISBN 80-7106-292-8
27. POUPĚTOVÁ, Š. „Netrapte se po rozvodu.“ Praha, Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2046-3.
28. REJMAN, L. „Slovník cizích slov.“ Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
29. SCHNEIDEROVÁ, A. „Základy poradenství.“ Ostravská univerzita v Ostravě, 2008
30. SMITH H. „Děti a rozvod.“ Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-906-2

31. SOBOTKOVÁ, I., „Psychologie rodiny.“ Praha: Portál, 2001, ISBN 978-80-262-0217-2
32. ÚLEHLA, I. „Umění pomáhat: Učebnice metod sociální praxe.“ 2. vyd. Praha: Slon, 2005. ISBN 80-86429-36-9.
33. Zákon č. 104/1991 Sb. „Úmluva o právech dítěte.“, článek 3
34. Zákon č. 359/1999 sb. – „zákon o sociálně právní ochrany dítěte.“, část druhá, §6
In: Sbírka zákonů České republiky
35. Zákon č. 96/1963 „Zákon o rodině.“ sb. § 24 (1) In: Sbírka zákonů České republiky
36. Zákon číslo 89/2012 sb. §755 „Občanský zákoník.“ In: Sbírka zákonů České republiky

Internetové zdroje:

37. ASOCIACE NEÚPLNÝCH RODIN, „Rodičovská odpovědnost.“ 01/07/2013 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <http://www.Asociaceneuplnychrodin.cz/rodičovská-zodpovednost>
38. CIPRÝN Š., „Přání dítěte a jeho vliv na rozsah styku s druhým rodičem.“ 26/08/2021 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/prani-ditete-jeho-vliv-na-rozsah-styku-s-druhym-rodicem>
39. CRK Lata, „Co je rodinná konference“ [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://www.crklata.cz/co-je-rodinna-konference/>
40. DĚTSKÝ ÚSVIT, „Sociální práce s rodinou“, [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://detskyusvit.cz/socialni-prace-s-rodinou/>
41. D'ONOFRIO B., EMERY R. „Parental divorce or separation and children's mental health“ [online] [cit. 2023-08-22] Dostupné z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6313686/>
42. E-JUSTICE, „Rodičovská zodpovědnost – právo péče o dítě, právo na styk s dítětem.“ 29/07/2022 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-cz-maximizeMS_EJN-cs.do?member=1
43. E-JUSTICE, „Rodičovská zodpovědnost – právo péče o dítě, právo na styk s dítětem.“ 29/07/2022 [online] [cit. 2023-08-29] Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_parental_responsibility-302-cz-maximizeMS_EJN-cs.do?member=1
44. Gov.cz, „Opatrovník dítěte.“ [online] [cit. 2023-08-16] Dostupné z <https://portal.gov.cz/informace/opatrovnik-ditete-INF-33>
45. CHILD N. „A typewriter cannot juggle – but Cochem can“, 2018 [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://thealienationexperience.org.uk/2018/10/19/a-typewriter-cannot-juggle-but-cochem-can/>
46. Knihovna NRP, „Individuální plán ochrany dítěte.“, [cit. 2023-11-22] Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/>

47. Maur Legal s.r.o., „Fáze rozvodového řízení.“ [online] [cit. 2023-08-01] Dostupné z: <https://www.maurlegal.cz/cs/poradna/prakticke-rady-a-zkusenosti/faze-rozvodoveho-rizeni/a-136/>
48. MPSV „Sešit sociální práce.“, Global, Praha, 03/2015, ISBN: 978-80-7421-088-4
49. MPSV „Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí.“ 2019, [online] [cit. 2023-11-20] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/systemovy-rozvoj-a-podpora-nastroju-socialne-pravni-ochrany-deti>
50. MPSV, „Legislativa a systém sociálně – právní ochrany dítěte.“, [online] [cit. 2023-08-08] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>
51. OMBUDSMAN, „Děti mezi rodiči (kontakt dětí s rodiči).“ Duben 2021 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/uprava-styku/uprava-styku.pdf>
52. OMBUDSMAN, „Výživné na dítě.“ Leden 2023 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <https://www.ochrance.cz/letaky/vyzivne/vyzivne.pdf>
53. PAVLÁT J., „Dlouhodobé následky rozvodu pro děti.“ Psychiatrická klinika I. LF UK a VFN, Praha „Dlouhodobé následky rozvodu pro děti.“ [online] [cit. 2023-08-05] Dostupné z: <http://www.cspsihiatr.cz/detail.php?stat=739>
54. POMOC V NOUZI „Etický kodex sociálních pracovníků v ČR.“ [online] [cit.2023-08-28] Dostupné z http://www.pomocnouziops.cz/files/Eticky_kodex_0.pdf
55. R-A-D, „Vliv rodiny na rozvoj osobnosti člověka.“ [online] [cit. 2023-07-09] Dostupné z: <https://www.rodice-a-deti.cz/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>
56. ŠANCE DĚTEM „ Sociální práce s rodinou aneb sanace rodiny.“, [online] [cit. 2023-08-14] Dostupné z: <https://sancedetem.cz/socialni-prace-s-rodinou-aneb-sanace-rodiny>
57. ŠANCE DĚTEM „OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí.“, [online] [cit. 2023-11-20] Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/ospod-organ-socialne-pravni-ochrany-deti>

58. ŠANCE DĚTEM, „Rozvod a děti: Víte, co je syndrom zavrženého rodiče?“ [online] [cit. 2023-08-22] Dostupné z <https://sancedetem.cz/rozvod-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice#syndrom-zavrzeneho-rodice>
59. ŠMICOVÁ T., „Zbavení rodičovské zodpovědnosti.“ 01/07/2013 [online] [cit. 2023-09-01] Dostupné z <http://www.aksimcova.cz/news/zbaveni-rodicovske-zodpovednosti/>
60. Veřejný ochránce práv „Sourozenci mají právo vyrůstat spolu.“ 05/02/2018 2022 [online] [cit. 2023-08-30] Dostupné z <https://stridavka.cz/sourozenci-maji-pravo-vyrustat-spolu/>
61. VETEŠNÍKOVÁ E., „Rozvod – definice, vysvětlení, co je to rozvod z právního hlediska.“ 10.01.2018 [online] [cit. 2023-08-01] Dostupné z: <https://www.bezplatnapravniporadna.cz/ruzne/pravnicky-slovník/8912-rozvod-definice-vysvetleni-co-je-to-rozvod-z-pravniho-hlediska.html>

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 1
- Příloha II. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 2
- Příloha III. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 3
- Příloha IV. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 4
- Příloha V. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 5
- Příloha VI. Přepis polostrukturovaného rozhovoru s respondentem č. 6

PŘÍLOHY

Příloha I.

Tazatel (později T.): Nejdříve bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano, souhlasím.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Referent OSPOD.

T: Jak dlouho vlastně tu práci vykonáváte?

R: 2,5 roku.

T: Jsou nějaké osobní zásady, kterých se při výkonu té práce držíte?

R: Empatie a nestrannost, bych tak řekla.

T: Do Vaší pracovní činnosti patří i kolizní opatrovnictví, mohla byste ho svými slovy popsat? V podstatě celý ten proces.

R: Svými slovy jo?

T: Ano, přirozeně tak, jak to cítíte.

R: S kolizním opatrovnictvím se setkávám až ve chvíli, kdy mi přijde předvolání od soudu, kde vlastně jsme stanovený tým kolizním opatrovníkem. Většinou se řídíme tím, co po nás soud vyžaduje, zda potřebuje rozhovor s dítětem nebo sociální šetření. Pro mě to znamená seznámit s mojí pozicí rodiče, a i dítě při tom rozhovoru a poté jdu k soudu a hájím zájmy dítěte. Nevím, jak bych to blíže specifikovala.

T: Jo takhle je to fajn, lze říci, že nejčastěji se setkáváte s kolizním opatrovnictvím u rozvodu nebo spíše u úpravy poměrů?

R: Ano v podstatě ano.

T: Další otázky se tedy budou vázat k této problematice, zeptám se máte samozřejmě nějaký nadřazený orgán, nějaké metodické vedení. Dokázala byste zhodnotit metodiku

právě k tomu koliznímu opatrovnictví v rozvodových řízeních? Je pro Vás dostačující? Využíváte ji?

R: Nevyužívám, mám zjeté postupy a podle toho jedním. Nemám přímo nějakého mentora, každý si to jedeme podle sebe a případně to konzultujeme v pracovním kolektivu. Jako, že bych to měla dané od vedoucí... tak to vůbec.

T: Rozumím, děkuji. Když pomineme vedoucí odboru a zaměříme se na Krajský úřad či jiné metodické vedení, naskytla se Vám nějaká možnost, že by toto vedení ti poskytovalo nějakou radu či metodiku?

R: Ne, myslím si, že ne. Jenom občas rozposílají nějaká doporučení, to se většinou přečtu, ale upřímně v mnoha případech je to zformulovaný tak problematicky, že kdyby udělali čas od času nějaký společný online hovor, tak by to bylo určitě prospěšnější. V podstatě ani při kontrole naší práce od kraje jsme nedostali nějakou zpětnou vazbu, spíše jen výtky, které máme napravit. Nejednalo se o nějaké nasměrování v naší práci, to fakt ne.

T: Rozumím, děkuji. Na další otázku jste mi již v podstatě odpověděla a to je, že pokud bychom měli porovnat právě toto metodické doporučení a praktickou činnost, zda dochází k nějakému rozporu?

R: Ano, je to určitě vidět, že to někdo dělá od stolu. Kolikrát jsou to pokyny, které pro nás nejsou reálné. Ať už kvůli personálnímu zajištění, nebo kvůli zahlcení nebo tak. V tomhle smyslu asi je to v rozporu s tou praxí.

T: Rozumím, ještě se zeptám, když vykonáváte kolizní opatrovnictví při úpravě poměru před samotným rozvodem, setkala jste se s nějakou dilematickou situací?

R: Často (smích).

T: Co bývá nejčastější příčina, co vyvolává nějaké dilema?

R: No, tak většinou je to, jestli jde o zájem dítěte nebo jestli je to zájem rodičů. S tím se často vlastně peru, že mám pocit, že to tak není, ale měla bych nad tím mávnout rukou, protože rodiče uzavřeli dohodu, ale nejsem plně přesvědčena, že dohoda je plně v zájmu dítěte. Tak to je asi nejčastější. Ale úplně dilemata, jestli se mám přiklonit k tomu, jestli svěřit dítě do péče otce či matky to úplně ne, ale spíše se to týká toho, co jsem již říkala.

T: Děkuji, setkáváte se s tím, že během kolizního opatrovnictví byl v péči a výchově rodičů nalezen nějaký rizikový faktor?

R: Jo, to se stalo, že jsem z úvodního vyhodnocení, šla rovnou do podrobného. Bylo to v důsledku toho, že matka nezletilého dítěte podala návrh, tak již v tom návrhu bylo patrné, že podmínky u té mámy nebudou optimální. Takže třeba, že ty částky, které uvedla jako příjmové, byly nedostačující na pokrytí výdajů. Také tam byla dlouhodobá nezaměstnanost. Ale nebylo by to tak, že by se jednalo o závislosti na návykové látce, to v podstatě takhle rychle nelze zjistit. Takže spíše tyto finanční problémy a tak. Ještě mě takhle napadá, že jsem pomáhala jedné mamince (jelikož to také děláme u nás, a to nás také velmi zahlcuje) sepsat návrh, měla jsem pocit, že je všechno v pohodě a za týden mě na ní upozornila organizace, že bych se tam měla jít podívat, že je to tam docela peklo, takže tak no. Někdy to tak je no, že z kolizního opatrovnictví je dlouhodobá spolupráce na § 6.

T: Jasně chápu, když vyhodnotíte dítě jako ohrožené či zanedbané dle § 6, jak vypadá následná práce s dítětem a jeho rodinou?

R: Většinou se hned vypravíme do té rodiny, nastavím si individuální plán, většinou to bývají krátkodobé cíle, zjistím si o rodině, co ve škole, školce a u pediatra. V podstatě, abych si udělala nějaký celistvý obrázek, na co se v rodině soustředit. Dalším krokem je nastavení si nějaké spolupráce, není v mém zájmu nikomu narušovat soukromí, pokud to není nezbytné. Spoustu dětí mám vyhodnocené dle § 6, ale není tam stanovený soudní dohled nad rodinou.

T: Jsou nějaké konkrétní metody a techniky, které při práci používáte?

R: No tak, já tohle nesnáším (smích), mě přijde, že to dělá člověk úplně automaticky, že si to ani neuvědomím. Určitě úkolově-orientovaný přístup, to vyplývá již z individuálních plánů ochrany dítěte (IPOD), takže podle toho určitě pracuji. Pak určitě případové konference, já spíše dělám „případové setkání“, kdy je to více neformální. Ve chvíli, kdy je situace obtížnější tak případovou konferenci, konkrétně když nedochází k plnění nastavených cílů, tak se jedná o takový efekt stop, takhle to nepůjde, pojďme to udělat jinak.

T: Nyní bych Vás seznámila s jedním metodickým doporučením a poté bych se Vás k tomu doptala na nějaké otázky, dobře?

R: Ano, určitě.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte
- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů
- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám reálné toto praktikovat?

R: Asi ano, je to zvláště podané, ale když se nad tím zamyslím tak v podstatě ty jednotlivé body plníme. Nevím, zda je úplně reálné toto všechno zahrnout do finálního sdělení, ale určitě se nad tím takto komplexně zamýšlím.

T: Takže lze říct, že s tou metodikou souhlasíte?

R: Ano, jen nesouhlasím s tím jak to podané, šlo by to více lidsky, tak jako všechno (smích).

T: Ještě bych navázala jednou metodikou, která hovoří o sociálním šetření. Autor metodického doporučení poukazuje na to, že by šetření mělo probíhat pouze u nezletilých dětí, které jsou vyhodnoceny jako ohrožené či zanedbané, a to z důvodu toho, že se jedná o velmi citlivé území. Ve zkratce řečeno by během kolizního opatrovnictví nemělo docházet k sociálnímu šetření. Můžete nějak na to zareagovat, zda s tím souhlasíte?

R: My nechodíme, když nám to nenařídí soud. Přijde mi to nadbytečné, jelikož dítě ve většině případů zůstává v místě, kde předtím vyrůstalo. Přijde mi to tak v pořádku. Dřív jsme to dělali automaticky při kolizním opatrovnictví, ale nyní je to takhle.

T: Poslední otázkou navážu opět na dilematické situace, kdybyste se dostala do nějaké dilematické situace, může se to vázat i ke koliznímu opatrovnictví, nebyla byste si jistá, jak postupovat dál, jak byste vyhledala nějaké doporučení či pomoc s naleznutím vhodného řešení?

R: Nejdříve bych situaci zkonzultovala s kolegy, pak se mi také stalo, že jsem se již obracela na nějakého školitele, i s pracovníky soudu jsem již konzultovala, ale na kraj jsem se nikdy neobracela.

T: Moc děkuji za Váš čas a ochotu.

Příloha II.

Tazatel (později T.): Nejdříve bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano, nemám s tím problém.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Pracuji jako sociální pracovnice na úseku OSPOD, mám vlastně na starosti jak kolizní opatrovnictví, tak vedení spisové dokumentace podle § 6.

T: Jak dlouho činnost vykonáváte?

R: Rok.

T: Můžete mi popsat jakých osobních zásad se při té pracovní činnosti držíte?

R: Pro mě je zásadní být nestranná, co se týče rodičů, dále dodržovat mlčenlivost a samozřejmě dbát na zájem dítěte.

T: Děkuji za odpověď, můžete mi prosím nyní popsat svými slovy proces kolizního opatrovnictví?

R: U nás to probíhá tak, že nám přijde od soudu předvolání s tím, že jsme jmenováni opatrovníkem, na základě toho já si předvolám rodiče a navážu s nimi spolupráci. Taky záleží na tom, jestli je mezi nimi nějaký spor nebo se jedná o dohodu. V podstatě v každém případě se s nimi spojím, alespoň telefonicky, když je to dohoda tak stačí

telefonát nebo si pozvu ty děti na pohovor. Pokud je to situace, kdy se rodiče neshodnou, zvu si je na OSPOD a snažím se dobrat se nějakého výsledku.

T: Dokázala byste mi zhodnotit metodické doporučení nebo vedení k Vaší pracovní činnosti? Případně zda jste se někdy na ně obracela s nějakou situací?

R: My se na kraj někdy obracíme, primárně se samozřejmě obracíme na vedoucí odboru, když se v tom týmu nedokážeme dohodnout, tak se obracíme na kraj. S metodickým vedením jsme velmi spokojeni, cítíme podporu v situacích, kdy je to potřeba.

T: Co se týče nějakých metodických doporučení, mohla byste zhodnotit, zda je doporučení ve shodě s praxí?

R: Já si myslím, že se snažíme pracovat ve shodě s metodickým doporučením, nevybavuji si situaci, kdy by tomu bylo jinak. Samozřejmě případy jsou odlišné, ale snažíme se tím řídit.

T: Setkala jsem se ve své práci s nějakou dilematickou situací, kdy jste si nebyla jistá postupem?

R: Jo, jasně mockrát (smích).

T: Jak jste tu situaci řešila?

R: Minimálně 1-2x jsem se obracela na metodické vedení nebo doporučení.

T: Mohla byste mi prosím shrnout s jakými rizikovými faktory se při kolizním opatrovnictví setkáváte?

R: Myslíte jako v těch rodinách?

T: Ano přesně tak.

R: No tak třeba zanedbání péče, závislosti na alkoholu a návykových látkách, domácí násilí.

T: Ve chvíli, kdy se setkáte s faktory, které jmenujete, jak vypadá následná práce s dítětem a jeho rodinou?

R: No, když je to něco, co vyhodnotíme tak, že je to dítě, které je ohrožené, tak ho začneme vést jako dítě vyhodnocené dle §6 a navážeme spolupráci s rodinou.

T: Jaké metody a případně techniky při své práci využíváte?

R: Tak chodíme na šetření, děláme rozhovory s rodiči i dětmi. U dětí se snažím používat různé aktivity, hry... prostě aktivity pro děti na podpoření vztahu mezi námi.

T: Nyní bych vám představila konkrétní metodické doporučení a vy zhodnotíte, zda s tím souhlasíte, případně co byste přidala nebo co nelze v praxi dodržovat, šlo by to?

R: Ano, určitě.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte
- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů
- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám to takto adekvátní?

R: Přijde mi to adekvátní, ale malinko mě dráždí, že má hrát roli to u kterého rodiče je doposud, protože to si myslím, že není vypovídající. Doptávala bych se, jestli se druhý rodič zajímal a jak zájem projevoval. Ještě je tam podstatné to, zda se jedná o doporučení pouze pro OSPOD, jelikož si myslím, že pracovník OSPOD nemá kapacitu v rámci kolizního opatrovnictví během krátké doby zhodnotit tyto veškeré podněty.

T: Určitě to máte pravdu, doporučení bude směřováno určitě i pracovníkům soudu. Dále tu je další metodické doporučení, které se zabývalo sociálním šetřením při kolizním opatrovnictví. Konkrétně řečeno toto doporučení hovoří o tom, že OSPOD by neměl zasahovat do domácnosti, pokud se nejedná o ohrožené dítě. Jinak řečeno nedoporučuje

praktikovat sociální šetření během kolizního opatrovnictví, lze s tímto z Vaší pozice souhlasit?

R: Nevím, abych řekla pravdu my chodíme na sociální šetření jen ve chvíli, kdy si to soud vyžádá, nebo když tu rodinu známe a máme podněty, že by k nějakému zanedbání či ohrožení mohlo docházet. Na druhou stranu si říkám, jak jinak zjistit, zda dítě ohrožené je, když na to šetření nepůjdu. Myšlenku chápu, ale zcela ztotožněná s ní nejsem.

T: Na závěr se zeptám, ve chvíli, kdy se dostanete opravdu do nějaké dilematické situace a nebudete si jistá správným postupem, jakým způsobem s tím naložíte?

R: My to rozebíráme tady v týmu i s vedoucí, většinou se k nějakému řešení dobereme, pokud ne obrátíme se na kraj. Nic dalšího mě nenapadá, nebo si to dohledám v zákonu, ale tak to je samozřejmost.

T: Moc Vám děkuji za Váš čas a ochotu.

Příloha III.

Tazatel (později T.): Nejprve bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano, souhlasím.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Pracuji jako referent sociálního odboru. Vykonávám jak kolizní opatrovnictví, tak práci s dětmi, které jsou vyhodnoceny dle §6 ... samozřejmě i s jejich rodinami.

T: Rozumím, zeptám se Jak dlouho činnost vykonáváte?

R: Práci vykonávám necelé dva roky.

T: Můžete mi popsat jakých osobních zásad se při té pracovní činnosti držíte?

R: Snažím se přistupovat ke klientům empaticky, s respektem, ale asertivně... myslím, že to tato práce vyžaduje, abych mohla pomoci s dosáhnutím nějaké pozitivní změny v jejich nepříznivé situaci. Jinak mě ještě napadá určitě nestrannost, snažit se být objektivní a hájit zájmy dítěte.

T: Děkuji za odpověď, můžete mi prosím nyní popsat svými slovy proces kolizního opatrovnictví?

R: Nejprve obdržím od soudu předvolání, kde jsem stanovena jako opatrovník dítěte. Poté navážu spolupráci s rodinou, minimálně telefonický kontakt, a to v případech, že se jedná o situace, kdy jsou rodiče dohodnuti. V jiných případech probíhá rozhovor s rodiči, kdy se je pokouším vést k dohodě, která je ve shodě se zájmy dítěte nebo dětí. Také samozřejmě může probíhat pohovor s dítětem, to bývá většinou, když je starší 12 let, nebo pokud si to situace vyžaduje. Poté již proběhne soudní jednání, kde hájím zájmy dítěte. Určitě se tam řadí i spolupráce se soudem, kdy posíláme informativní zprávu o situaci.

T: Dokázala byste mi zhodnotit metodické doporučení nebo vedení k Vaší pracovní činnosti? Případně zda jste se někdy na ně obracela s nějakou situací?

R: Pokud jsem v situaci, kdy potřebuji nějaké metodické vedení, nebo něco doporučit obracím se většinou na vedoucí, nebo zkušenější kolegy. Co se týče kraje obracela jsem se jednou, ale to se netýkalo kolizního opatrovnictví. Upřímně necítím nějak velkou oporu či nějaké doporučení v tomto zaměření.

T: Co se týče nějakých metodických doporučení, mohla byste zhodnotit, zda je doporučení ve shodě s praxí?

R: Můžu říct, že se vždy snažíme metodické doporučení nějakým způsobem dodržovat a do té práce zahrnout, ale rozhodně vnímám, že doporučení není vždy ve shodě s praxí. Naši práci ovlivňuje mnoho faktorů a každý případ je individuální, to není často v metodikách zahrnuté.

T: Setkala jsem se ve své práci s nějakou dilematickou situací, kdy jste si nebyla jistá postupem?

R: Ano, to asi každý, kdo tuhle práci dělá (smích).

T: Jak jste takovou situaci řešila?

R: Takové situace řešíme v týmu, máme fajn kolektiv a snažíme se navzájem si poradit, když je to možné... jak se říká „víc hlav, víc ví“. To mi moc pomáhá, určitě i komunikace s vedoucí a pokud se jedná o hodně složité situace pomáhá mi případ vynést na supervizi, kde pod odborným vedením se snažíme najít správné řešení, to mi přijde jako nejúčinnější.

T: Mohla byste mi prosím shrnout s jakými rizikovými faktory se při kolizním opatrovnictví setkáváte?

R: Určitě nějaké dlouhodobé spory mezi rodiči, které bývají až patologické a mají negativní vliv na vývoj dětí v rodině, potom také nedostatek financí, závislosti, manipulace dětí proti druhému rodiči, násilí na dětech nebo druhém partnerovi, je toho víc.

T: Ve chvíli, kdy se setkáte s těmito faktory, jak vypadá následná práce s dítětem a jeho rodinou?

R: Pokud situace ohrožuje nějakým způsobem dítěte vyhodnocuji nezletilého jako ohroženého či zanedbaného podle §6, pak už je to o hlubší spolupráci s rodinou.

T: Jak může taková spolupráce vypadat?

R: Tak tam je na místě si zmapovat situaci, navázat spolupráci s pediatrem, školou, školkou, případně širší rodinou, když to má nějaký význam a nastavit individuální plán ochrany dítěte, komunikovat s rodinou, chodit na sociální šetření. Každá ta spolupráce je trošku jiná, protože každý případ je odlišný, ale tohle je takový základ.

T: Jaké metody a případně techniky při své práci využíváte?

R: Určitě sociální šetření, které jsem už zmiňovala, pak rozhovor, komunikace je velmi důležitá. Co se týče přístupu určitě orientovaný na úkoly o tom vypovídá vlastně i plánování úkolů (IPOD). Při práci s dětmi používám různé techniky, kamínky mám anebo taky používám takové pomyslné pravítko/metr, kdy mi děti odpovídají na otázky pomocí ukázání na „pravítku“. To mi hodně pomáhá u dětí, které nechtějí mluvit o určitých věcech...prolamuje to trošku ledy, asi tak jako většina techniky, ale tuhle mám zajetou, nic k ní člověk nepotřebuje.

T: Teď bych Vám přečetla konkrétní metodické doporučení a vy zhodnotíte, zda s tím souhlasíte, případně co byste přidala nebo co nelze v praxi dodržovat, šlo by to?

R: Jasně.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte

- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů
- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám to takto adekvátní?

R: No, adekvátní mi to přijde. Myslím si, že při spolupráci s rodiči se snažím pojmut situaci celistvě. Asi jediné, co mi trošku vadí je ten poslední bod, dohoda je samozřejmě fajn, pokud je v zájmu dětí je to, to nejlepší řešení, když jsou rodiče schopni se dohodnout, ale pokud je mezi nimi spor, neznamená hned, že ten rodič, který se nějak pokouší působit dojmem, že stojí o dohodu, je nějakým způsobem kvalitnější. Pokud tam není žádný vedlejší úmysl tak ano, ale v práci se setkávám s tím, že je to v mnoha případech prostředek, jak pošpinit druhého rodiče, či snaha o manipulaci. Obecně řečeno je tenhle bod pravda, ale praxe bývá ovlivněna i jinými věcmi.

T: Děkuju za odpověď, dále tu je další metodické doporučení, které se zabývalo sociálním šetřením při kolizním opatrovnictví. Konkrétně řečeno toto doporučení hovoří o tom, že OSPOD by neměl zasahovat do domácnosti, pokud se nejedná o ohrožené dítě. Jinak řečeno nedoporučuje praktikovat sociální šetření během kolizního opatrovnictví, lze s tímto z Vaší pozice souhlasit?

R: Asi nedokážu jednoznačně říct, jestli souhlasím. Co se týče sociálních šetření, děláme je většinou jen když si je vyžádá soud, myšlenku metodiky chápu, domácnost je velmi citlivé prostředí. Na druhou stranu jednou jsem takhle spolupracovala s rodiči, u kterých bylo již z první schůzky zřejmé, že ne všechno bude v pořádku. Jednala jsem intuitivně, a i bez vyžádání soudu jsem na sociální šetření k jednomu z rodičů jela, nakonec bylo dítě vyhodnoceno podle §6, jako ohrožené. Nevím, vlastně s tímto problémem se setkávám v mnoha metodikách, obecně s nimi lze souhlasit, v osmi případech z desíti se možná dají

i praktikovat, ale pak nastanou ty dva případy, kdy člověk musí jednat jinak tak, aby jednal v zájmu dětí.

T: Na závěr se zeptám, ve chvíli, kdy se dostanete opravdu do nějaké dilematické situace a nebudete si jistá správným postupem, jakým způsobem s tím naložíte?

R: Asi jak už jsem říkala hodně to konzultujeme v kolektivu, to mi hodně pomáhá, pak ta supervize a případně se obrátit na kraj, ale občas se nám stane, že se kolektivně na něčem shodneme a doporučení je jiné, ale myslím si, že v opravdu kritických situacích jsme rádi za jakoukoliv radu nebo doporučení, protože na takovou práci asi nejde napsat návod, s každým případem je se co učit.

T: Moc Vám děkuji za Váš čas a ochotu.

Příloha IV.

Tazatel (později T.): Nejdříve bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano, souhlasím.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Já jsem referent sociálního odboru, konkrétně na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

T: Jak dlouho se této práci věnujete?

R: Necelých deset let.

T: Jsou nějaké osobní zásady, kterých se držíte při výkonu práce?

R: Upřímnost, otevřenost, pravdomluvnost, pracovitost...nevím prostě jsem sociální, mám ráda lidi a chci jim pomáhat.

T: Děkuji za odpověď, řekla jste to moc hezky. Můžete mi nějak přiblížit proces kolizního opatrovnictví, svými slovy?

R: Kolizní opatrovník je člověk, který hájí dítě a jeho zájmy. Hledá nejlepší zájem dítěte ve sporu či v nějaké nepříznivé situaci rodičů, kterou si nejsou schopni vyřešit sami.

T: Dále bych se Vás chtěla zeptat, zda mi můžete zhodnotit Vaše metodické vedení právě ke koliznímu opatrovnictví? Připadá Vám dostačující?

R: Ano, metodické vedení mi dostačující přijde, ale v tom smyslu, že těch informací máme více než potřebujeme. Domnívám se, že by nám stačil základ, určité body, které bychom si individuálně přizpůsobili ke konkrétní situaci. Neměl by to být pouze nějaký muštr, který tady mám a musím ho dodržovat.

T: Na to bych ráda navázala otázkou, jestli když porovnáte metodiku a samotnou praxi, zda dochází v některých případech k rozporu?

R: No rozhodně tam není odražena individualita klienta, jedince nebo rodiny. Je to nalajnované, jak by člověk měl postupovat, ale bez jakéhokoliv citu, empatie k tomu konkrétnímu případu. Ještě bych zmínila, že je to prostě vymyšlený od stolu. Občas mi bohužel přijde, že to vytváří lidi, kteří tu přímou práci s lidmi nedělají. Metodiku nemám nazpaměť naučenou, tak Vám určitě nepovím konkrétní příklad.

T: Chápu a díky za upřímnou odpověď, setkala jste se někdy s dilematickou situací, kdy jste si nevěděla rady se správným postupem?

R: Určitě ano, a to například když oba rodiče neplní svou rodičovskou odpovědnost a já se ze své pozice musím vyjádřit a vytvořit si k dané situaci své stanovisko.

T: Jak jste takovou situaci řešila?

R: Podle nejlepšího vědomí a svědomí.

T: Můžete být prosím konkrétnější, využila jste například nějakých prostředků, které Vás vedly k rozhodnutí?

R: Určitě v kolektivu, nějaká intervize k naší práci prostě patří.

T: Obracela jste se s nějakou dilematickou situací na metodické vedení, třeba právě v kolizním opatrovnictví?

R: Jo, konkrétně kvůli jednomu případu jsem se obracela na metodické vedení, který řeším dlouhodobě, tam my jsme byli metodickým orgánem vedený absolutně odlišným způsobem, než si to nakonec vyžádal soud. Bylo tam opravdu mnoho nepřesných

informací, které mi v tíživé situaci udělaly ještě větší neplechu. V tomhle případě mi metodika nepomohla, setkala jsem se s více případy, kde metodika neměla jednotnost a vyvolávalo to akorát problémy.

T: Teď bych vám přiblížila konkrétní metodické doporučení a vy zhodnotíte, zda s tím souhlasíte, případně co byste přidala nebo co nelze v praxi dodržovat, šlo by to?

R: Jasně, není problém.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte
- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů
- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám to adekvátní?

R: Ano, myslím si, že ano, ale že to i z logiky věci děláme. Člověk se snaží během komunikace s rodinou situaci komplexně podchytit, ale tohle jde praktikovat ve chvíli, kdy se jedná o rodiče mezi, kterými není dlouhodobý a hluboký konflikt. Pokud bude v rodině nějaké závadové chování, tak je toto v mnoha případech nezjistitelné, můžeme se například bavit o manipulaci dítěte. To je přesně ono, ty body jsou moc hezký, ale bavíme se o nějaké teorii, prakticky jsou případy, kdy se k tomuto člověk nedobere, to by musel být někdy i detektiv.

T: Ještě tu mám jedno metodické doporučení, které se zabývalo sociálním šetřením při kolizním opatrovnictví. Konkrétně řečeno toto doporučení hovoří o tom, že OSPOD by neměl zasahovat do domácnosti, pokud se nejedná o ohrožené dítě. Jinak řečeno

nedoporučuje praktikovat sociální šetření během kolizního opatrovnictví, lze s tímto z Vaší pozice souhlasit?

R: Já nevím, jestli z toho pohovoru s dítětem a s komunikace mezi rodiči, lze vyhodnotit, jestli se jedná o ohrožené dítě. Dřív jsme do domácností vstupovali častěji během kolizního opatrovnictví a myslím si, že to nebylo nic proti ničemu, protože jsme si právě mohli udělat obrázek, jestli rodič o dítě pečuje řádně, z komunikace s dítětem to člověk opravdu nezjistí. Pokud se dítěte zeptám, jestli mají doma uklizeno, s největší pravděpodobností to dítě nedokáže ani relevantně zhodnotit. Pro mě ty sociální šetření nikdy nebyly přítěží a myslím si, že to byl prostředek, jak právě ty ohrožené děti najít.

T: Děkuji, setkáváte se při kolizním opatrovnictvím s nějakými rizikovými faktory?

R: Tak určitě uživatelé návykových látek, či jiné závislosti, určitě i nějaká agrese nebo manipulace. Je toho určitě více, ale tohle mi připadá nejčastější.

T: Pokud máte pocit, že je dítě ohrožené či zanedbané, jak vypadá následná péče?

R: to záleží na tom, jaký problém se v rodině vyskytuje. Pokud se budeme bavit o rodiči, který je závislí na návykových látkách, tak budu pracovat v tomhle směru. Můžeme se bavit o minimalizaci toho, že dítě bude tímto problémem co nejméně ohrožováno, budu hlídat docházku do školy, spolupráce s pediatrem, rodiče posílat na testování na návykové látky, případně ambulantní/pobytová léčba. Asi vždy je potřeba mít situaci zmapovanou a poté od toho nastavit kroky, které budou vést ke zlepšení situace. Upřímně také bojuju s tím, že my jako pracovníci OSPOD nemáme žádnou podporu, pokud nějaký klient se snaží manipulovat s námi a jedná vůči nám nedůstojně, v tu chvíli neexistuje žádné doporučení nebo páka, jak se situací vypořádat, maximálně případ převést na jiného sociálního pracovníka na odboru a nikomu se nechce do té situace stavět někoho dalšího.

T: To je nepříjemné, to chápu. Jsou nějaké metody a techniky, které používáte při práci?

R: Nevím, prostě asi všechno (smích), člověk to dělá hodně intuitivně, taky to asi vychází z toho, jaký je pracovník člověk. Můžeme se bavit o pohovoru, sociálních šetření, mapování situace, ty techniky nevyjmenuji, ale dělám je asi automaticky, taky podle konkrétní situace.

T: Díky, na závěr bych se Vás zeptala, jakým způsobem byste vyhledala nějaké doporučení nebo pomoc, kdy si nejste jista postupem či jste v nějaké dilematické situaci?

R: Když bych měla dilema, tak se v první řadě obracím na kolegy, potom by to měl být vedoucí odboru, pak bych se asi obracela na známí, kteří dělají v tomto odvětví, vzhledem k tomu, že jsem za těch deset let změnila pracoviště, tak bych se obracela na bývalé kolegy z jiného úřadu, pro nějaký příklad dobré praxe a asi až pak by to byl ten kraj, protože bohužel jsem zažila situace, kdy to bylo více na škodu než k užítku.

T: Moc Vám děkuji za Vaši otevřenost.

Příloha V.

Tazatel (později T.): Na začátek bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Pracuji jako sociální pracovník na OSPOD.

T: Jak dlouho činnost vykonáváte?

R: skoro šest let.

T: Můžete mi popsat jakých osobních zásad se při té práci držíte?

R: Pro mě je asi nejdůležitější empatie, zásadovost, lidskost, komplexnost.

T: Děkuji za odpověď, můžete mi prosím nyní popsat svými slovy kolizního opatrovnictví?

R: No tak, základ toho je hájit zájmy dítěte, ve chvílích, kdy je například mezi rodiči nějaký střet názorů nebo pohledů na situaci. Úkolem kolizního opatrovníka je nashromáždit co nejvíce informací, které nám utvoří nějaký komplexní obraz, potom z toho poskládat své stanovisko, které má být v zájmu dítěte.

T: Dokázal byste mi zhodnotit metodické doporučení nebo vedení k Vaší pracovní činnosti, konkrétně ke koliznímu opatrovnictví. Případně zda jste se někdy na ně obracel s nějakou situací?

R: Tak samozřejmě za ty leta jsem se na ně obracel, ve většině případů mi jen potvrdili nějaké mé domněnky o tom, jaký by měl být postup, ale abych byl upřímný raději se obracím na kolegy nebo vedoucí.

T: Co se týče nějakých metodických doporučení, mohl byste zhodnotit, zda je doporučení ve shodě s praxí?

R: Tohle je hodně složitá otázka, ono to doporučení je ve shodě, ale často s nějakými ideálními představami případů, chybí mi tam ta lidskost. Každý případ je jiný, to asi víme všichni, co v tomhle odvětví děláme, protože každý člověk je jiný, bohužel některé ty metodiky tohle nezahrnují.

T: Setkala jsem se ve své práci s nějakou dilematickou situací, kdy jste si nebyla jistá postupem?

R: Jo, určitě.

T: Jak jste tu situaci řešil?

R: Tak popovídáme o tom s kolegy, nebo přizveme i vedoucí. Ne jednou jsem se obracel i na soud, tam my byli také schopni několikrát poradit.

T: Mohl byste mi prosím shrnout s jakými rizikovými faktory se při kolizním opatrovnictví můžete setkat?

R: Jestli myslíte v rodině, tak určitě s nějakými závislostmi, agresí, pokusy o manipulaci, ono je toho hodně.

T: Ve chvíli, kdy se setkáte s faktory, jste mi sdělil, jak vypadá následná práce s dítětem a jeho rodinou?

R: No, pokud je situace taková, že může ohrožovat dítě, tak je vyhodnoceno dle §6 a poté je do o nějaké podrobnější práci s rodinou a taky určitě spolupráci s učiteli, pediatry a dalšími pracovníky.

T: Jaké metody a případně techniky při své práci využíváte?

R: Já to dělám hodně intuitivně, určitě sociální šetření, komunikace s dítětem a rodiči, ta spolupráce s dalšími pracovníky, to už jsem říkal.

T: Teď bych vám představila konkrétní metodické doporučení a vy zhodnotíte, zda s tím souhlasíte, případně co byste přidala nebo co nelze v praxi dodržovat, šlo by to?

R: Není problém.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte
- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů
- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám to takto adekvátní?

R: Ano, adekvátní to je, snažíme se vždy situaci zhodnotit a zmapovat celistvě. Někdy je to složitější, někdy jednodušší, ale myslím si, že to odpovídá tomu, co děláme kolikrát automaticky.

T: Děkuju za odpověď, dále tu je další metodické doporučení, které se zabývalo sociálním šetřením při kolizním opatrovnictví. Konkrétně řečeno toto doporučení hovoří o tom, že OSPOD by neměl zasahovat do domácnosti, pokud se nejedná o ohrožené dítě. Jinak řečeno nedoporučuje praktikovat sociální šetření během kolizního opatrovnictví, lze s tímto z Vaší pozice souhlasit?

R: No, tak smysl to dává, chápu to, že jde o citlivé prostředí, taky bych nebyl rád, kdyby mi někdo lezl domu (smích), ale na druhou stranu, ono je kolikrát velmi složité poznat, že jde o ohrožené dítě, a právě to sociální šetření vnímám jako jeden z prostředků, který mi to pomůže zjistit. Takže asi souhlasit nemohu, ale vnímám minimálně myšlenku té metodiky.

T: Na závěr se zeptám, ve chvíli, kdy se dostanete opravdu do nějaké dilematické situace a nebudete si jistý správným postupem, kde vyhledáte pomoc s řešením?

R: Jak už jsem říkal obracím se na kolegy, určitě i ti soudci mi bývají velmi k užitku, abych byl upřímný kraj bych oslovoval opravdu v krajních případech a s rozvahou.

T: Děkuji Vám za váš čas a otevřenost.

Příloha VI.

Tazatel (později T.): Nejprve bych Vás chtěla požádat o souhlas s audio nahráváním našeho rozhovoru. Tato nahrávka bude použita pro studijní účely. Konkrétně pro zpracování rozhovoru k analytické části mé práce. Souhlasíte?

Respondent (později R.): Ano, souhlasím, bez problému.

T: Na jaké pozici pracujete?

R: Pracuju jako sociální pracovnice na OSPOD.

T: Jak dlouho činnost vykonáváte?

R: Teďka už je to půl roku.

T: Jsou nějaké osobní zásady, kterých se při výkonu práce držíte, které jsou pro Vás důležité?

R: Určitě být nestranná, taky u těch dlouhodobých případů si k nim nevytvořit nějakou vazbu tak, aby tam byla ta nestrannost a objektivita... asi tohle no.

T: Děkuji, můžete mi popsat proces kolizního opatrovnictví?

R: Kolizní opatrovnictví je ve chvíli, kdy se rodiče rozvádí nebo se jedná například o nějaké dědické řízení, kdy vlastně kolizní opatrovník je jmenován ve chvíli, kdy má hájit zájmy a práva dítěte. Mělo by v takových chvílích dojít k rozhovoru s rodiči, také se vlastně ptáme dítěte a komunikujeme s ním o situaci, která se řízení týká.

T: Dokázala byste zhodnotit metodické vedení ke koliznímu opatrovnictví? Je dostačující?

R: My vlastně máme pravidelné porady, to nejdůležitější nám tam předává naše vedoucí. Také čekáme na novelu, která se této problematice týká. My máme vlastně čtyři druhy spisové dokumentace, Om – děti, které jsou vyhodnoceny dle § 6, Om-O – To jsou spisy, kde jsme jmenováni opatrovníky, pak máme SPOD – sociální poradenství, či situace, kdy rodiče potřebují nějakým způsobem poradit. A na závěr spisové dokumentace NOm – kde nejsme místně příslušný OSPOD, ale nějaký OSPOD si náš dožádá například o sociální šetření. Nyní čekáme na novelu ohledně SPOD a OM, že by se vše zakládalo do jednoho. V podstatě čerstvé informace máme každý týden, kdy nám je naše vedoucí předá na poradě.

T: Chápu, děkuji...setkala jste se někdy s tím, že by se metodické doporučení rozcházel s praxí?

R: Někdy takové situace vznikají, konkrétně když přijde nějaká metodika a praxe potom vypadá jinak, kolikrát je to neproveditelné v té praxi. Teď si nevzpomenu na konkrétní příklad, ale takové situace vznikají.

T: Setkala jste se někdy s nějakou dilematickou situací, kdy jste si nebyla jistá postupem?

R: Jo občas se mi to stává, možná i sociální šetření, když jdu schvalovat, jestli v tom bydlišti mohou děti být, člověk se musí odpoutat od nějakých svých standardů, na které jsem zvyklá. Upřímně i tím, že práci nevykonávám dlouho bývám v dilematické situaci i v běžných věcech jako je i administrativa.

T: V takových situacích se obracíte na metodiku, nebo jak situaci řešíte?

R: No... upřímně ani ne, raději se obracím na kolegyně, které jsou zkušenější.

T: Nyní bych Vám představila jednu konkrétní metodiku a poté bych se Vás doptala, šlo by to?

R: Ano, jasně.

T: Ombudsman – veřejný ochránce práv poukazuje, na co je třeba přihlížet při samotném rozhodování soudu:

- Názor dítěte
- Osobnost dítěte
- Výchovné schopnosti každého z rodičů

- Současnou a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě žít
- Citové vazby dítěte k rodičům, sourozencům, prarodičům, případně dalším lidem.
- Který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval
- U koho má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje
- Kdo se umí s druhým rodičem dohodnout na výchově dítěte

Přijde Vám to takto adekvátní?

R: Já myslím, že je to něco, čím se zabýváme a co náš soud bere v potaz. Musím říct, že soud, s kterým spolupracujeme je opravdu skvělý a ta spolupráce je ukázková. Myslím, že s tím lze souhlasit, až tedy na komunikaci mezi rodiči, to je takové ošemetné, to lze samozřejmě řešit mediací, nebo návštěvou psychologa. My konkrétně máme v naší budově psychologa, který je určen primárně pro naše klienty, soud je tam posílá na terapie a mediace, to má velkou úspěšnost, kdy dochází ke zmírňování konfliktů a komunikačních problémů. Spoustu rodičů přišlo v konfliktu a odcházeli s dohodou. Náš soud se zabývá Cochemskou praxí.

T: Děkuju za odpověď, dále tu je další metodické doporučení, které se zabývalo sociálním šetřením při kolizním opatrovnictví. Konkrétně řečeno toto doporučení hovoří o tom, že OSPOD by neměl zasahovat do domácnosti, pokud se nejedná o ohrožené dítě. Jinak řečeno nedoporučuje praktikovat sociální šetření během kolizního opatrovnictví, lze s tímto z Vaší pozice souhlasit?

R: Já si myslím, že je to fajn, jelikož OSPODY jsou vytíženy a když pak ještě na poslední chvíli přijde předvolání, tak je to obtížné. Já s touto metodikou souhlasím...myslím si, že by náš jeden z rodičů upozornil na to, pokud by byly v domácnosti nevhodné podmínky pro děti. Jednoduše řečeno při kolizním opatrovnictví vycházíme z toho, co nám říkají ty rodiče, nebo pokud jsou ty děti malé tak mohou být upřímnější než poté ve starším věku. Takže opravdu jezdíme na šetření jen ve chvíli, kdy se jedná o ohrožené dítě.

T: S jakými rizikovými faktory se při práci s dítětem a jeho rodinou můžete setkat?

R: Častý je alkoholismus, prostituce, pak také nedostatek financí a nechť k práci, dluhová problematika. Taky jsme tu měli paní, která byla HIV pozitivní.

T: Díky za odpověď, zeptám se, jak vypadá následná práce s dítětem a jeho rodinou, když se vyskytne takový faktor v rodině?

R: Tak třeba, když se jedná o ten alkoholismus, tak dokonce došlo k tomu, že děti byly dočasně

svěřeny rodinnému příslušníkovi do doby, než si matka uspořádala poměry, což tedy nakonec vyšlo. Pak bylo to přechodné období, kdy se zjišťovalo, zda je matka schopna řádnou péči o děti zajistit, také došlo k navázání rodiny na sociální služby, konkrétně třeba SASku (Sociálně-aktivizační službu), která tam pravidelně do rodiny vstupovala a podávala nám informace. Nejčastěji v těchto případech je tam stanovený soudní dohled. Samozřejmě se k tomu váže i klasická činnost jako sociální šetření, nebo plánování úkolů (IPOD).

T: Jaké metody a techniky využíváte ve své práci?

R: Asi mě nic konkrétního nenapadá, dělám to tak nějak automaticky.

T: Na závěr bych se zeptala, zda můžete shrnout jakým způsobem vyhledáte podporu, pokud si nebudete jistá v dilematické situaci postupem?

R: Pokud si nejsem jistá postupem jdu za mou vedoucí, případně jdu za zkušenějšími kolegy. Dále samozřejmě zákoník, nebo odkážu na odbornější služby, které se zaměřují na danou problematiku.

Abstrakt

CINKLOVÁ, K. Sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů, z hlediska OSPOD. České Budějovice 2024. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce doc. Šrajfer Jindřich Dr. theol.

Klíčová slova: rozvod, nezletilé dítě, sociální práce, odbor sociálně-právní ochrany dítěte, rodina, rizikové faktory, metody a techniky sociální práce, metodická doporučení,

Diplomová práce se zabývá problematikou „Sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů z hlediska OSPOD“. Po vymezení základních pojmů, jakými jsou rodina, manželství, rozvod a sociální práce s nezletilým dítětem, se zde specifikují druhy rozvodových řízení a role nezletilého dítěte v tomto procesu. Rozhodující je zde přiblížení sociální práce s dítětem v rozvodovém řízení rodičů, a to především z hlediska postavení sociálního pracovníka na OSPOD. Patří k tomu i představení jednotlivých technik a metod, které může sociální pracovník ve své pozici použít. Součástí práce je prezentace provedeného kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníky na OSPOD, kteří vykonávají kolizní opatrovnictví nezletilých dětí v rozvodovém řízení rodičů. Výzkum se zaměřuje na zhodnocení metodických doporučení vzhledem k praxi, nakolik jsou pro zkvalitnění praxe přínosná.

Abstract

Social work with the child in the divorce proceedings of the parents, from the point of view of the department of Social Legal Protection

Keywords: divorce, child, social work, Department of Social Legal Child Protection family, risk factors, methods and techniques of social work, methodological

The final thesis deals with the issue of "Social work with the child in the divorce proceedings of the parents from the point of view of OSPOD". After defining basic concepts such as family, marriage, divorce and social work with a minor child, the types of divorce proceedings and the role of the minor child in this process are specified here. What is decisive here is the approximation of social work with the child in the divorce proceedings of the parents, especially from the point of view of the position of the social worker at OSPOD. This also includes the introduction of individual techniques and methods that a social worker can use in his position. Part of the thesis is the presentation of the conducted qualitative research in the form of a semi-structured interview with social workers at the OSPOD, who carry out collision guardianship of minor children in the divorce proceedings of the parents. The research focuses on the evaluation of methodological recommendations in relation to practice, as far as they are beneficial for improving the quality of practice.